

მიიღება ხელის მოწერა. ფასი 1 წლ.,—5 მან. 6 თვ.—2 მ. 75 კ., 3 თვ.—1 მ. 50 კ., 1 თვ.—50 კ. სოფლის მასწავლებელთ, სამკითხველოებს და უმაღლეს სასწავლებლებში მოსწავლეთ დაეთმობათ 4 მან.



ყოველ კვირეული საზოგადო-ეკონომ-

მიური და სალიბერატურო ჟურნალი

რედაქცია ღიაა 10—3 საათ.

მისამართი: თბილისი, Габаевский пер. № 3 რედაქცია „კლდე“. დეპუტისა: თბილისი კლდე.

ს ა რ ჩ ე ვ ი: სასოფლო ბანკები. — დ. ვაჩნაძისა. ცოტა რამ საზოგადოება „კახეთის“ შესახებ. — გ. წინამძღვრიშვილისა. წარსული, აწმუო და მომავალი ხანისათვის. — ალ. ყიფშიძისა. „ჩემ ზოღიტიკასე“. — ნ. ნიკოლაძისა. ექსპრომპტი. — ი. მჭედლიშვილისა. ქრთიკა. ილია ჭავჭავაძის დღე. — რაესი. ჭირიანი ქათამი. — ფარსმან-ფრუხისა. ქართ. - კახ. თაგ. - აზნ. საქმენი. — რ. გ — ესი. წუხილი გ. ორბელიანისა.

ამხანაგობის კრებებს წევრები მრავლად ესწრობოდნენ, უმეტესი ნაწილი მხურვალე მონაწილეობას იღებდა ბაისში და საერთო კამათის დროს, გამგეობაში შეგნებულად ირჩევდა საუკეთესო ხალხს, სკდილობდა სესხის გატანის პირობები გონიერად შეემუშავებინა და სხვა...

მაგრამ, მიუხედავად ამ სასიამოვნო შთაბეჭდილებისა, ჩვენ საკრედიტო კოოპერაციაში მინც ბევრი ნაკლი იმალება და ერთ ასეთს თვალსაჩინო ნაკლზე უნდა მიუთითო ჩვენს კოოპერატორებს. ამ ნაკლად ჩაითვლება ქართულ სასოფლო ბანკების ურიცხვო და უმიზნო გამრავლება.

როცა რუსეთში 50—100 სოფელს ერთი სასოფლო ბანკი ჩინებულად უვლის, ჩვენში ამ ნაირ ბანკს ყოველ ნაბიჯის გადადგმაზედ წააწყდებით; და რადგანაც მათ გამრავლებას არავინ ელოდება წინა, პირიქით სახელმწიფო ბანკი დიდის სიამოვნებით უწყობს ხელსა, მალე იმის მოწმენიც ვიქნებით, რომ ყოველ ქართულ სოფელს თავისი ბანკი ექნება. ეს ფაქტი ბუნებრივად ჩაითვლებოდა ევროპიულ სოფელში, სადაც გლეხის განვითარება, კულტურა, ქონებრივი მდგომარეობა და ხელმოჭვრილობა ერთმანეთზედ გადაბმულია და ჰქმნის მკვიდრ საფუძველს ამ ნაირ დაწესებულებათა შენახვისათვის და გაძლიერებისთვის, მაგრამ არა-ბუნებრივია ჩვენში, სადაც 10 სოფელზედ ცოტა ოდნად განათლებული ინტელიგენტი თუ მოიძებნება; სადაც უმეტესმა ნაწილმა გლეხობამ წერა-კითხვაც არ იცის, სადაც მი-

სასოფლო ბანკები

საკრედიტო კოოპერაცია სოფლად დღითიდღე იზრდება. დღეს საქართველოში ითვლება 200-ზე მეტი სასოფლო ბანკი. მათი მოწყობა-განვითარება ზოგიერთ სოფელში სამეგალითოდაც კი ჩაითვლება. წვრილ საკრედიტო ამხანაგობათა შთავარმა რევიზორმა ბ. ვასილიევმა, რომელმაც ამას წინად მოიარა საქართველოს სოფლის ბანკები, სთქვა, რომ საკოოპერაციო კრედიტის მოწყობილება საქართველოში, მათი მუშაობა, გლეხთა წევრების შეგნებულობა და სიყვარული საერთო საქმისადმი, რუსეთის წვრილი კრედიტის საქმის მოწყობაში პირველ რიგში სდგასო. ამ ნაირი შთაბეჭდილება გადაქარბებულად არ უნდა ჩაითვალოს, რადგანაც, უკანასკნელ ხანებში ქართველი გლეხობა მართლაც მიხვდა ამ საქმის სარგებლობის სიდიდეს და საუცხოვო საქმიანობის უნარი გამოიჩინა.

წის მფლობელობა ჯერ-ჯერობით აწეწილ-დაწეწილია, სადაც კერძო საკუთრებამ კულტურული ფორმები არ შეითვისა, ე. ი. სადაც რაციონალურ კრედიტის მოწყობისათვის ყველგან არ არის მომზადებული საჭირო ნიადაგი. ასეთ პირობებში, შესაძლოა კრედიტმა ბევრჯელ შეუთხვევითი ხასიათი მიიღოს და სარგებლობის მავიერ ვნება მოუტანოს. უკულ-მართ ეკონომიურ პირობების გამო, ყველას არ შეუძლიან სესხის აღება, რადგანაც მისი დაბრუნება ბევრს გაუძნელდება. მაშასადამე, შესაძლოა კლიენტები გლეხი ხშირად ახალ ვალში ჩაეარდეს, და ამით თავის თავსაცა ვნებს და ბანკსაცა. მისთვის კრედიტი მავნებელია.

წარმოიდგინეთ ეხლა, რომ დღეს ყველა ქართულ სოფელში ბანკი დაარსდა. მისი არსებობა რასაკვირველია, ყოველ უიმედო გლეხ-კაცს იძულებით უღვიძებს სურვილს გამოიტანოს სესხი, რომელიც ძალიან ადვილად ეძლევა ბანკიდან... უკანასკნელიც წევრების სიტყვით იძულებულია რომ ფული სალაროში არ ეყაროს, მისცეს სესხი იმასაც, ვინც მისთვის მომწიფებული არ არის. ეს ერთ-ერთის ძალ-დატანება კლიენტისა და ბანკისა, აუცილებელი ხდება, თუ დღევანდელ სასოფლო ბანკების გამრავლება ასე უსისტემოდ გაგრძელდება. და თუ ერთმხრივ მეტ გაქირვებაში ჩაეარდება გლეხი, არა უკეთესი მომავალი მოელის თვით ბანკებსაც. კაი ნაწილი მათი დაიკეტება, უმეტესი ნაწილი კი გაიყინება ერთ წერტილზე და მათი ზრდა-განვითარება ყოველად შეუძლებელი გახდება.

მაგალითად, არიან სოფლები, სადაც ბანკები მარტო 200—300 კომლზედ მუშაობენ და ზედიზედ არიან მიკრულნი. რა რიგად უნდა წაიწიონ წინ, თუ თითო მათგანს 300 კლიენტზედ მეტი არ ეყოლება? რა სარგებელი, ანუ მოგება დარჩება ამ ბანკს, რომ შესძლოს თვისი მოქმედება კარგად მოაწყოს, მოსამსახურენი დაიჭიროს, საჭირო ფონდები გააძლიეროს, საშუამავლო ოპერაციები მოაწყოს, საკუთარი თანხები შეიძინოს და სხვა.

მე ვიცი, მაგალითად, რომ ერთს რაიონში ათი ვერსის მანძილზედ სამი ბანკი არსებობს. ეხლა მეოთხეს დაარსებას აპირობენ.

მათ შორის, ერთი ბანკი პირდაპირ კურიოზულად დაარსდა.

სოფლის მღვდელმა შეიტანა თხოვნა მისი სოფლის მახლობელ ბანკში, 100 მანეთი მომეცით სესხელოა. ბანკის გამგეობამ 50 მანეთის ნება მისცა. მღვდელმა მიმართა მეორე გამგეობას (ორივე

ვე ბანკი მღვდლის სოფლიდან 5 ვერსზედ იყვნენ). მეორემაც 50 მანეთის მეტი ნება არ მისცა. მაშინ ჩვენი მღვდელი გაუწყრა ორივე ბანკს და დაემუქრა — მაშ კარგო, თქვენი არაფერი მინდა, მე თითონ ჩემს სოფელში ბანკს გავხსნიო. მართლაც ხალხს შეადგენინა შესაფერი თხოვნა, გაგზავნა სახელმწიფო ბანკში და ცოტა ხნის შემდეგ ამობრძანდა ინსპექტორი და მღვდლის მუქარა განახორციელა. ამ ორ ბანკს შუა დააარსა მესამე ბანკიც. სახელმწიფო ბანკს რა ენადვლებოდა, დიდი სიამოვნებით ასესხა მათ ფული, რადგანაც იცის, რომ იგი არ დაეკარგება და სარგებლითაც დაუბრუნდება.

ასე, ბევრჯელ ფუქსავატურად და ადვილად არსდება დღეს ჩვენში სოფლის ბანკები. ზერელა შეხედვით ეს სიადვილე გვხიზლავს კიდევ. მაგრამ მის სიღრმეში დაფარულია მუქარა ქართულ საკრედიტო კოოპერაციისთვის.

სასოფლო ბანკების ამნაირ უმიზნო და უსისტემო გაფანტვა, მოიტანს ერთ მხრივ სესხის უსარგებლო გაფანტვას ხალხში და მათ დავალიანებას და თვით ბანკების საქმიანობის შესუსტებას და დაქვეითებას.

ამიტომ საჭიროა, რომ თითო ბანკის რაიონში შედიოდეს არა ნაკლებ 7—10 სოფლისა, ერთად 1500—2000 კომლით. და იქ, სადაც ესე არ არის, იქ ხსენებული სასოფლო ბანკები უსათუოდ უნდა შეერთდნენ, რომ საერთოდ მოაწყონ და გააძლიერონ თავისი ოპერაციები.

იდეურ მხრითაც ამ ნაირ მოწყობილობას საკრედიტო კოოპერაციისა დიდი მნიშვნელობა ეძლევა. დღეს, როდესაც ქართულ სოფლის კარ-ჩაკეტილობა ცნობილია, როცა ჭეზობელ სოფლებს ერთმანეთში არაფერი საერთო არა აქვთ რა და ბევრჯელ მტრულადაც ეკიდებიან ერთმანეთს, ამ ნაირი შეერთება ერთ მძლავრ დაწესებულებების ფარგლებში, დიდ სამსახურს გაუწევს სოფლის ხალხის ერთმანეთის გაცნობაში ძმურ მიდგომასა და მხრის დაჭერაში საერთო ინტერესების დაცვის დროს.

დ. ვაჩნაძე.

ცატა რამ საზოგადოება „კახეთის“ შესახებ

უკვე 19 წელიწადია რაც არსებობს კახელ მევენახეთა კოოპერატიული საზოგადოება „კახეთი“, და მიუხედავად 19 წლის არსებობისა, მის წევრებს იშვიათად თუ აქვს რომელსამეს რიგიანი წარმოდგენა, თუ რა არის საზოგადოთ კოოპერაცია და რას უნდა წარმოადგენდეს საზოგადოება „კახეთი“.

დღევანდლამდის „კახეთის“ მეთაურებს არავითარი ღონისძიება არ უხმარიათ, რომ წევრებისთვის შეეთვისებინებინათ იდეა კოოპერაციისა; არ ცდილან დაენახებინათ ამხანაგებისთვის, რომ ეს „ამხანაგობა“ რითიმე განსხვავდება რომელიმე ჩარჩისაგან. ამხანაგები განსხვავებას მარტო იმაში პოულობენ, რომ ჩაჩი—სირაჯი საპალნეს იღებს 32 ჩაფით და „კახეთი“ კი 30-ით, სამაგიეროდ, თუ სირაჯი მაშინვე უსწორდება მწარმოებელს ხვედრ ფულში, „კახეთი“ იმდენს შრომას ახდევინებს ამხანაგს ფულის მიღებაზედ, რაც მას ღვინის მოყვანა-დაყენებაში არ მოსდომია... მართალიც არის!.. კოოპერატიულ, ვაჭრულ ამხანაგობის მაგიერ „კახეთი“ რაღაც **ქვლმოქმედებას** გაჰყვა და უზომო მადის მემამულეთა მეწველ ძროხად და უსაქმოდ დარჩენილ თავდა-ახნაურების თავშესაფარად გადაიქცა. და სწორედ ამგვარმა საქმის „სიყვარულმა“ საზოგადოება იქმდის მიიყვანა რომ 15—16 წლის არსებობის შემდეგ, მას შემდეგ რაც მას გაუყიდა რამდენიმე მილიონი მანეთის ღვინო და მაშინ როდესაც მას ჰყავს ასობით ამხანაგები 800-ზე მეტი დესეტინა ვენახით, მაშინ როდესაც ის უნდა ბევრსხვა საზოგადოებას ინახავდეს თავისი შემოსავლით—იგი თხოულობს და იღებს კიდევ დახმარებას თავ-აზნაურობისაგან.

ესეთი არანორმალური მოვლენა, ჩვენის აზრით, იმისი შედეგია, რომ ამხანაგებში სრულიად არ არსებობდა კოოპერატივის მნიშვნელობის შეგნება და საზოგადო კრებები ხომ განსაკუთრებით ზოგიერთა ჟინიანი ვაჭბატონების სალაცხოდ იყო გადაქცეული. ეს იმიტომ მოხდა, რომ ვაჭრულ მხარესთან ერთად, საჭირო იყო განვითარება იდეური მხარისა და საქმის შეყვარება ამხანაგების მიერ, რასაც არავითარ ყურადღებას არ აქცევდნენ „კახეთის“ მესვეურნი. „კახეთის“ წესდება კი ნათლად გვიჩვენებს, თუ რაში უნდა გამოიხატებოდეს კოო-

პერატივის იდეური მხარის განვითარება: რჩევა და დახმარება ვენახის საუკეთესოდ დასამუშავებლად, ინსტრუქციები ღვინის დაყენებასა და მოვლაზედ, ვიდრე იგი მევენახის მარანში რჩება, სამეურნეო პერიოდული ჟურნალის გამოცემა და სხვა და სხვა. დღევანდლამდის კი წევრთ არავითარი კავშირი არა აქვთ არც ერთმანეთს შორის და არც საქმის სათავეში მდგომებთან, გარდა იმისა რომ ერთ-ერთ დანიშნულ ვადაზედ მოვა მიმდები, წამოიღებს ღვინოს და შემდეგ ორმოცჯერ უნდა მოაგონო ფულის მოცემა და... ამას ხომ კავშირი არა ჰქვიათ. ამ გვარად კოოპერატიულ საქმის დაწესებამ, არამც თუ ხელი ვერ შეუწყო ამ 19 წლის განმავლობაში წახედულებით მაინც არი, კოოპერაციის განვითარებას ჩვენში, პირიქით მას დიდი ზიანიც მიაყენა: როდესაც ვსურთ განახორციელოთ რომელიმე კოოპერატიული დებულება, მუდამ იმ მოსაზრებას გილობავენ წინ, რომ „კახეთის“ საზოგადო საქმეა და აბა რა გააკეთა ამოდენა ხანშიო...

და დიდი ხანია დროა ძირითადი ცვლილება მოხდეს იდეური მხრივ და ამხანაგებმა შეიგნონ კოოპერატივის მნიშვნელობა. ეს კი შესაძლოა მხოლოდ წესდების პრაქტიკულად განხორციელების შემდეგ, მაშინ როდესაც წევრები დაინახავენ რაიმე პრაქტიკულ შედეგს კოოპერატიული საქმის სიკეთისას. ამისათვის კი საჭიროა მთელი საქმის გამოცოცხლება, წევრებთან დაახლოვება და იქვე, ადგილობრივ, კახეთის ცენტრში გადაყვანა როგორც ღვინის საწყობებისა, ისე მთელი გამგებლობისა. მეტადრე კახეთის რკინის გზის დამთავრების შემდეგ ეს აუცილებელი იქნება. ყველანათლად წარმოიდგენს, თუ როგორი „კომერციული“ მოსაზრება იქმნება, ღვინის საწყობების თბილისში არსებობა; კახეთიდგან აქ ზიდვა და შემდეგ რუსეთში გზავნა, ე. ი. გასამკვცემა ხარჯისა. ამიტომ საჭიროა აქედანვე ვიფიქროთ და დავიწყოთ მუშაობა ამ საგანზედ, რათა კახეთის რკინის გზის დამთავრებისას, მზად ვიყვნეთ „კახეთის“ კახეთში გადავიტანოთ.

აგრეთვე ძლიერ საჭიროა დღეიდგანვე დაარსდეს ინსტრუქტორთა პუნქტები შიგ კახეთში (ჯერხნობით ერთი, ან უკეთ ორი). ამ ინსტრუქტორთა მოვალეობა იქმნება აღმოუჩინონ რჩევითი დახმარება და გაუწიონ ხელმძღვანელობა ამხანაგებს ვენახის შეწამვლა-დამუშავებაში და ღვინის მოვლა-დაყენებაში. ეს ინსტრუქტორები იმოქმედებენ უფროსი მელვინის (ВУХОДНАТ) და მათივე წინასწარ შემუშავებული და გამგეობის მიერ დამტკიცებულის ინსტ

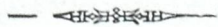
რუქციის თანახმად. სიღნაღის მაზრაში საინსტრუქტორო პუნქტად საუკეთესო სოფ. გურჯაანია, სადაც შეიძლება დაარსდეს კანტორა ინსტრუქტორის და „მიმღებისა“ და სადაც უნდა მოხდეს ახლო მომავალში საზოგადოების მთელი მოქმედების კონცენტრაცია. — ამას გვიკარნახებს თვით კახეთის რკინის გზის მიმართულებაც. თელავის მაზრაში ხომ არსებობს კანტორა და იგივე იქმნება ინსტრუქტორის პუნქტიც. ჯერ-ხნობით, ზედმეტი ხარჯის თავიდან ასაცილებლად, შეიძლება ინსტრუქტორებს დაევალოთ „მიმღების“ ფუნქციები.

მხოლოდ ამ აუცილებელ ცვლილებას (ინსტრუქტორების შესახებ) საზოგადოების გამგეობამ ეხლავე უნდა მიაქციოს ყურადღება, რათა მისი განხორციელება თუ გამგეობის კომპეტენციას არ შეადგენს, წარუდგინოს მომავალ საზოგადო კრებას.

ყველა ამას გარდა, საზოგადოება მოვალეა უმთავრესად ყურადღება მიაქციოს წევრთა რიცხვის გადიდებასაც და ისეთი ელემენტის მიღებას, როგორც არიან გლეხები — მცირე მამულის პატრონები, მაგრამ ფრიად დაინტერესებულნი იმაში, რომ კოოპერატიული საზოგადოების საქმენი კარგად სწარმოებდნენ.

უნდა ვიფიქროთ, რომ გამგეობა საზოგადოებისა გაუწევს ანგარიშს თანამედროვე კოოპერატიულ მოძრაობას და განსწავლული წარსული შეცდომებით, რომელთაც, ცოტას გაწყდა, სრულ განადგურებამდე არ მიიყვანეს, — შეუდგება განახლებას და გადახალისებას მთელი მოქმედებისას.

გ. წინამძღვრი შვილი.



წარსული, აწმყო და მომავალი ხიზნობისა *)

IV

რა თვალთ უყურებდა ხიზნობას ქართლ-კახეთის თავად-აზნაურობა, სიანს იმ ჟურნალიდან, რომელიც შეადგინა ტფილისის საგუბერნიო საგლეხო საქმეთა საკრებულომ 12 ივლისს 1884 წ. 5 და 14 მაისს. 1884 წ. ტფილისის გუბერნატორმა გენერალ-მაიორმა გროსმანმა მოიწვია თავად-აზნაურ-

ნი და სთხოვა, გამოსთქვით თქვენი აზრი, თუ როგორ უყურებთ ხიზნობასაო. პირველ კრებას დაესწრო 53, ხოლო მეორეს 41 თავად-აზნაური.

როგორც სიტყვიერად, აგრედვე წერილობით გამოთქმული აზრი შემამულე თავად-აზნაურობისა ხიზნობაზე ფრიად საყურადღებოა და ამისთვის ვეცდებით მოკლედ მოვიყვანოთ შინაარსი მათის ნალაპარაკებისა. 1. თ. ივანე გივის ძე ამილახვარმა განაცხადა კრებაზე: რუსების მფლობელობის დამკვიდრებამდე რაც ხიზნები არსებობდნენ, დღეს ივინი აღარ არიან. ზოგი მათგანი მებატონის ყმად გახდა, ზოგი კიდევ სახელმწიფო მამულზე გადავიდა და სახელმწიფო გლეხებში ჩაეწერა. ვისაც დღეს ხიზნებს უწოდებენ, ხიზნები კი არ არიან, როგორც ძველად ესმოდათ ეს სახელ-წოდება, არამედ მოიჯარადრენი; მიუხედავად იმისა, აქვთ ამათ რაიმე პირობანი, თუ არა აქვთ. დასამტკიცებლად თ. ამილახვარმა კრებას წარუდგინა 50 წლის წინად და წერილი პირობანი, სადაც პირდაპირაა ნათქვამი, რომ გლეხებს მამული აულიათ იჯარით. უსამართლობა იქნება, რომ ხიზანი დავარქვათ იჯარადარს იმის მიხედვით, რომ მამულსა ჰქირაობს შინაურ პირობის, ან ნოტარიუსთან დაწერილის ქალაღდის ძალით, ან იმის საფუძვლით, რომ არ ავითარი პირობა არა აქვს. სასურველია, რომ ხიზნებს თავი დავანებოთ და ისე იცხოვრონ, როგორც აქამდისინ უცხოვრიათ. თუ საჩივარი ასტყდება, სადავო საქმის გარჩევა მივანდოთ სასამართლოს. ამ გზით თუ ვივლით, თავისთავად ბოლო მოელება ყოველგვარ დავას და საჩივარს. უკეთუ აღმოჩნდება ისეთი ხიზანი, რომელიც ხიზნურად სცხოვრობს საქართველოს მეფეთა დროიდან, მაშინ სამართლიანობა მოითხოვს, რომ ასეთს ხიზანს ნადელად მიეცეს ის მიწა, რომელიც ხელში უჭირავს. 2. თ. ვახტანგ ვახტანგის ძე ორბელიანი *): ხიზნობა გაჩნდა იმ დროს, როცა ათასი ვაი-ვაგლახი და უბედურობა თავს ატყდებოდა ქვეყანას. მაშინ გლეხ-კაცი იძულებული ხდებოდა აყრილიყო ბინიდან, სხვას შეჰკედლებოდა და ახალი პატრონ-მფარველი ემოვნა. მარტო ასეთი მოსიარულენი იწოდებოდნენ ხიზნებად და არა ისინი, ვინც მამულს ჰქირაობდა და იჯარით იღებდა. თუ ხიზანი თავის ნება-სურვილით აიყრებოდა, ქონების ნახევარს მამულის პატრონს აძლევდა, ხოლო თუ მამულის პატრონი აპყრიდა, რაზედაც სრული უფლება ჰქონდა,

*) იხ. „ქლდე“, №№ 13, 15, 16, 17, 18 და 19.

*) ცნობილი პოეტი და მომრიგებელი შუაეკაცი.

ასამხედროსა და ჯილდოს არ აძლევდა ხიზანს და ყველაფერი ხიზნის მიერ შეძენილი ბატონს რჩებოდა. **3. თ. მიხეილ ქაიხოსროს ძე ამირაჯიბა.** არაფერი მნიშვნელობა არა აქვს საქმისთვის, დაუძახებთ ხიზანს იჯარადრს, თუ არ დაუძახებთ. ერთად ერთი უფლება აქვს ხიზანს—სადაც უნდა იქ წავა. მებატონეს კი, როგორც მამულის პატრონს და მესაკუთრეს, უფლება აქვს აპყაროს თავის მამულიდან ხიზანი, როცა კი მოისურვებს. საჭირო არ არის ნადელის მიცემა ხიზნისათვის, ნება უნდა ჰქონდეთ ხიზანსა და მამულის პატრონს მორიგდნენ ერთმანეთში, როგორც თვითონ მოისურვებენ. გამიჯვნისას გაბნეულმა მულის შესაკრებად მებატონე 4—5 დესეტინას აძლევდა ერთს დესეტინაში. ასე რომ გამიჯნულ მამულის მიცემა ხიზნისათვის ნადელად საკუთრების ჩამორთმევას ეგვანება, ან იმ უფლების დარღვევას, რაც კანონითა აქვს მინიჭებული მამულის პატრონ მებატონეს. **4. თ. ირაკლი კონსტანტინეს ძე მუხრან-ბატონი.** ვალდებულება და გადასახადი ხიზნისა ისეთივე იყო, როგორც ნაყ. კაცისა. თუ ხიზანი გაეცლებოდა მამულის პატრონს თავის სურვილით, მთელი მისი ქონება ბატონს რჩებოდა, უკეთუ ბატონი დაითხოვდა, მაშინ ბატონი ვალდებული იყო ასამხედრო მიეცა შენობისა და აენახლაურებინა ხარჯი მამულის გაკეთებისა. თუ ხიზანი კამერალიის აღწერაში მოექცეოდა, მაშინ ხიზანს უფლება აღარ ჰქონდა წასულიყო სახიზანო მამულიდან და ვეღარც თვით ბატონი დაითხოვდა. მუხრან-ბატონს საჭიროდ მიაჩნია, რომ მომრიგებელმა შუაქაცებმა შეადგინონ სია ხიზანთა და დაჰყონ იგინი ორ ჯგუფად. ერთში მოაქციონ ისინი, ვისაც წერილობითი პირობანი უჭირავს, ხოლო მეორეში ისინი, ვისაც არავითარი პირობანი არა აქვს. **5. დავით ქაიხოსროს ძე ყიფიანი.** ხიზნობა ნაყოფია უმამულობისა და მრავალგვარია. სახიზნო ურთიერთობანი მეტის-მეტად არეულ-დარეულია შეუწყნარებელია არსებობა მრავალ-ფეროვან ხიზნობისა. ძველი ხიზანი აღარ არსებობს, გაჰქრა იგი. დღევანდელ ხიზანს საკუთრებად უნდა გარდაეკეს ის მამული, რაც ხელში უჭირავს. ხოლო უნდა განისაზღვროს რაოდენობა, რაზე მეტის მიცემა არ შეიძლება ნადელად. მებატონეს უნდა მიეცეს ღირებულება სახიზნო მამულისა და ასამხედრო იმისა, რაც ზარალი მოუვა ხიზნების ჩამორთმევით. ერთხელ დადებული გადასახადი ხიზნისა არ იცვლებოდა და მებატონეს უფლება არა ჰქონდა დაეთხოვნა ხიზანი. უკანასკნელ დროის ხიზნების აყრა ბოროტ-მოქ-

მედებაა და არა უფლება მებატონისა. თუ ხიზანი თავის სურვილით შორდებოდა ბატონს, თან მიჰქონდა მოძრავ ქონების გარდა შენობებიც. **6. ალექსი ანდრიას ძე კვალიაშვილი.** ჩვეულობის ძალით სარგებლობდა ხიზანი მამულით და იხდიდა გადასახადს, რომელსაც ვერ შესცვლიდა მებატონე, თუმცა უკანასკნელს შეეძლო დაეთხოვნა ხიზანი, როცა ამას მოისურვებდა. **7. თ. დავით ზაალის ძე ბარათაშვილი.** უმამულო გლეხნი, რომელნიც სხვისა მამულით სარგებლობენ, იჯარადრები არიან. მებატონეს უფლება აქვს დაითხოვოს ხიზანი, ხიზანს კიდევ შეუძლიან, როცა უნდა მაშინ წავიდეს. წასვლისას ხიზანი ნახევარ ქონებას ბატონს აძლევდა. თუ ბატონი დაითხოვდა მაშინ მთელი მოძრავი ქონება ხიზნისა იყო. რადგან ასაშენებელი მასალა მემამულისა იყო, მემამულე მარტო შრომის ფასს აძლევდა აყრილ ხიზანს. **8. ლუარსაბ ალექსანდრეს ძე მალალაშვილი.** თანახმაა თ. ვახტანგ ორბელიანისა, ხოლო ის დაუმატა, რომ ხიზანს არავითარი ქონებრივი უფლება არა ჰქონდა. ეს იმითი მტკიცდება, რომ თანახმად ვახტანგ მეფის კანონებისა, თუ ხიზანი დარჩებოდა ბატონის მამულში ოცდაათი წელიწადი, ასეთი ხიზანი ყმად შეირიცხებოდა ხოლმეო. **9. თ. ზაქარია ვესევის ძე ანდრონიკაშვილი.** ხიზანი ისაა, ვისაც არც პირობა უჭირავს და არც გრამოტაში მოჰყვა. ბატონს შეეძლო დაეთხოვნა ხიზანი, როცა მოისურვებდა. აყრილს ხიზანს აძლევდა შენობის ღირებულობის ნახევარ ფასსა. თუ ხიზანი თავის ნებით მიდიოდა თავის ქონების ნახევარს ბატონს მიართმევდა. ამის გამო ნება უნდა მიეცეთ ხიზანს და ბატონს, თვითონ მორიგდნენ ერთმანეთში და განსაზღვრონ გადასახადი გრძელის ვადით. მაგრამ თუ საჭიროდ სცნობენ, რომ ხიზანს ნადელი უნდა მიეცესო, მაშინ სანადელოდ მიუზომოთ ნახევარი „სამკვიდრო ნადელისა“*) (коренной надѣль), ესე იგი ორდღიურ ნახევარი და სახლკარი. უფლება ნადელის მიღებისა მიენიჭოთ იმ ხიზნებს, ვინც ხიზანთა ჩვეულებით და წესით სცხოვრობდა საგლეხო რეფორმამდე (1864 წლამდე), ხოლო მცირე მამულიანი მებატონენი უნდა გავანთავისუფლოთ ასეთის ვალდებულებებისაგან. **10. თ. ნიკოლოზ თადეოზის ძე ჩოლაყაშვილი.** ხიზანს ვერ ვეტყვი იმას, ვინც პირობით სცხოვრობს სხვისა მამულზე. ბატონს უფლება ჰქონდა დაეთხოვნა ხიზანი, მაგრამ ასამხედ-

*) ტერმინი თ. მ. ბ. თუმანიშვილს ეკუთვნის.

რიც უნდა მიეცა დათხოვნილისთვის. უკეთუ ხიზანი თავის სურვილით აიყრებოდა, მაშინ მთელი მისი ქონება ბატონს რჩებოდა. 11. თ. ახელ ჩოლაყაშვილი. ძველი ხიზანი, რომლის შესახებ ვახტანგის კანონებში არაფერია ნათქვამი, აღარ არსებობს. თავისუფალი წოდების კაცი, რომელნიც მებატონეთა მამულებში დასახლდნენ და ქირით იღებენ სახნავ-სათესს, ხიზნები არიან. მარტო ის, რომ ზოგს მათგანს საღმე საკუთარი მამული აქვს და ზოგს არა, ზოგს პირობა და ზოგს კი არა, არაფერსა მტკიცებს; ყველანი ხიზნები არიან. საგლეხო რეფორმამდე ერთხელ დადებული სახიზნო გადასახადი აღარ იცვლებოდა. გადასახადის გადიდება დაიწყო რეფორმის შემდეგ, რადგან რეფორმამ ძალიან შეამცირა ნივთიერი ძალა მებატონეებისა. არც ხიზანი ანებებდა თავს მებატონეს და არც უკანასკნელი ავდებდა ძალით ხიზანს; ხიზანი არ მიდიოდა მებატონის მამულიდან, რადგან სახეიროდ მიაჩნდა ხიზნად ყოფნა, ბატონიც უფროთხილდებოდა ხიზანს, რადგან სარგებლობას და ხეირს ხედავდა. რად ვაავდებდა ბატონი ხიზანს, როდესაც ზარალის მაგიერ ხეირი ჰქონდა. დათხოვნის მაგიერ კალთებს აგლეჯდა ბატონი ხიზანს, ჩემთან დარჩი და ნუ აიყრებიო. ხიზნის წასვლით ბატონს დიდი ზარალი მოსდიოდა და ამ ზარალის ასამხდურად მთელ თავის ქონებას ხიზანი ბატონს აძლევდა. საჭიროა ვიზრუნოთ ყველა ხიზნებზე, რადგან მამული აკლიათ. ხიზნობა არსებობდა და იარსებებს და ამისათვის საჭიროა, რომ დავადგინოთ თვითოეულ რაიონისათვის განსაზღვრული გადასახადი. განსაზღვრა გადასახადისა იქ უნდა მოხდეს, სადაც ნებაყოფლობით ვერ შეთანხმდებიან გადასახადის რაოდენობაზე ხიზანი და ბატონი. განსაზღვრა გადასახადისა ნადელის მიცემის დროს იმისათვისა საჭიროა, რომ ბევრს ადგილს ხიზნ.მცირე ნაწილს დიდი მამული უჭირავთ (რუსულად: огромная мѣста) და მამულის ბატონები შევიწროვდებიან. 12. თ. იოსებ ციციშვილი: გამოსარკვევია ის, თუ რა უფლება აქვთ ბატონებს და ხიზნებს და როგორ გავაუმჯობესოთ ხიზნების ყოფა-ცხოვრება. ხიზნობა არსებობს და ბლომდაც არიან ხიზნები. ისტორიული ხიზნები, რომლის შესახებაც ლაპარაკობდნენ ზოგიერთნი, აღარ არსებობენ. ისინი 1809 წლამდე ყმებად ჩაირიცხნენ. ახალ ხიზნებად ისინი უნდა ვიცნოთ, ვინც დასახლდნენ ან 1832 წლამდე, ან 1864 წ. საგლეხო რეფორმამდე. ზოგი იმ აზრისაა, რომ ნადელი უნ-

და მიეცეს ხიზანსაო, მაგრამ ვინც ამას ამბობს, ის ნადელს ვერ მისცემს, რადგან ან სულ არა აქვს მამული, ან თუ აქვს ძირიელ ცოტა, ან ხიზნები არა ჰყავს. ციციანთ გვარი დიდ მამულიან თავადიშვილებად ითვლება და ხიზნებიც ბლომდა გყავს (60 კომლზე მეტი). სახნავ-სათესი მიწები ციციანთი, თითქმის ნახევარი, დროებით-ვალდებულებს მიეცათ ნადელად. ერთი მეოთხედი, ან მეხუთედი ხიზნებს უჭირავთ, ასე რომ ციციანთ მარტო ერთი მეოთხედი-ლა რჩებათ სახნავ-სათესი მამული. ციციანთ ხიზნებს რომ ნადელი მიეცეს, მაშინ თვით ციციშვილები შეიქმნებიან ხიზნებად. ამ მოსაზრების ძალით არ შეიძლება ხიზნებისთვის ნადელის მიცემა. ხიზნებმა მორიგებით უნდა გაათავონ საქმე მებატონეებთან. შეიძლება აღმოჩნდნენ ისეთი მებატონენიც, რომელნიც მიჰყდიან ხიზნებს მამულსა, მაგრამ ამისათვის დრო და ჟამია საჭირო.*) მანამდის კი ხიზნებს უნდა ჩააგონონ, რომ არავითარი უფლება არა აქვთ მამულზე. 13. თ. ამ. რინდო ამირინდოს ძე ამილახვარი. ძველებური ხიზანი აღარ არსებობს და თუ დარჩნენ საღმე, იმათი ბედი უნდა მოვაწყოთ და უზრუნველ ვყოთ მამულით. დანარჩენ ხიზნებისთვის, რომელსაც იჯარადრებად ვალვიარებ, გადასახადი უნდა გაუჩინოთ ვადით სხვა და სხვა რაიონში. ვადის გათავების შემდეგ უფლება უნდა მიეცეთ, რომ ნებაყოფლობით და შეთანხმებით გაათავონ საქმე მებატონეებთან. 14. კონსტანტინე ნიკოლოზის ძე რეიტერი. ხიზნები წინადაც არსებობდნენ და დღესაც არიან. ხიზანთა საქმე სალაპარაკოდ გახდა ნამესტნიკის ცნობილ ცირკულიარის შემდეგ, როცა, გამოუკლებლივ, ყველა იჯარადარმა თავის თავს ხიზანი უწოდა. შეუძლებელია ყველა ხიზანი ერთს კატეგორიაში მოვაქციოთ. საჭიროა გამოვიძიოთ, ვინ როდის დაბინავდა სხვისა მამულზე და ხიზნად ის ვიცნათ, ვინც დასახლდა სხვისა მამულზე საგლეხო რეფორმამდე. ხიზნების დარჩენა დღევანდელ ყოფაში შეუძლებელია, მაგრამ არც ნადელის მიცემაა შესაძლებელი, მით უფრო რომ საგლეხო საქმეთა ყოფილმა კომიტეტმა არ შეიწყნარა ხიზნებისთვის

*) ძველ ქართველს თავადიშვილს ფიქრადაც არ მოსდიოდა 30 წლის წინად მამულის გაყიდვა. „დრო და ჟამი“ დადგა უკვე. დღეს სურათი შეიცვალა. მამული ხურმასავით გაიფიქრა და ბარს ვინდა სჩივის, ლამის კარმიდამოებიც გავყიდოთ.

ნადღეობის დარიგება.*) მაშ ისღა დაგვრჩენია, რომ მთავრობამ იკ-სროს მაჟი ბედის მოწყობა. ზოგისთვის იყიღოს მთავრობამ მამული და დაასახლოს; ზოგნი გადასახლოს სახელმწიფო მამულზე, ზოგს კიდევ ასესხოს ფული მამულის საკუთრებად შესაძენად. ამასთანავე ხიზანს უნდა მიეცეს ჯილდო სახლკარისა და იმ შრომისა, რაც სხვისა მამულზე გაუწევია. 15 თ. ივანე გიორგის ძე მაჩაბელი. სწამს და იწყნარებს ხიზანს, მაგრამ ვისაც პირობაში ნათლად და მკაფიოდ უწერია სიტყვა „იჯარა“, იმას ხიზნად არ იწყნარებს. მთავრობას ჰსურს გააუმჯობესოს ხიზანთა ყოფა-ცხოვრება და მესაკუთრეებად გახადოს, ამისათვის თავაზნაურობის უმრავლესობა უარს არ ეტყვის მთავრობას, რომ მისცეს ხიზანს ნადელი. რაკი გარდასახადი განსახლდრული იქნება სამუდამოდ, მაშინ ისიც იქნება შესაძლებელი, რომ ხიზანმა დაიხსნას ნადელი მთავრობის დახმარებით. ამ ნაირადაც შეიძლება საქმის გათავება, მოწესრიგდეს ხიზანთა გადასახადის საქმე ისე, რომ ხიზანებმა იხადონ გადასახადი იმავე ზომისა და რაოდენობისა, როგორსაც იხდიან დროებით-ვალდებულნი. იქ, სადაც ხიზანებს დიდი მამული უჭირავთ და დროებით-ვალდებულებზე ნაკლებს იხდიან, დაწესდეს, რომ აძლიონ იმდენი გადასახადი, რამდენსაც იხდიან მეზობლად მცხოვრებნი გლეხნი. მცირე მამულიან მებატონეს უფლება უნდა ჰქონდეს გადასახლოს ხიზანი თვისის სურვილისამებრ; ხიზანს უნდა მიენიჭოს უფლება გადასახლდეს, როცა კი მოისურვებს, ხოლო ვიდრე გადასახლდება უნდა იხადოს მოსავლის მეოთხედი. 16. თ. ლევან გიორგის ძე ჯანდიერი. ხიზანებისა და მამულის პატრონთა უფლება შეიძლება ორის სიტყვით გამოიხატოს: ერთმანეთი არ შეაწუხონ და ხელი არ შეუშალონ. ხიზანს უნდა შეეძლოს აიყაროს, როცა მოისურვებს. ბატონსაც უნდა უფლება ჰქონდეს აპყაროს ხიზანი, როცა ინებებს. თია-

*) ცირკულიარი, რომელიც ახსენა რეიტერმა, არის ზემოდ მოხსენებული სენატორ კლუბინის ცირკულიარი 1876 წლ. № 301. კომიტეტის ჟურნალი ამ საგნის შესახებ შედგენილია 17 ოკტ. 1866 წ. კომიტეტმა არ შეიწყნარა აზრი ტფ საგლეხო საქმეთა საკრებულოსი ხიზანებისთვის ნადელის მიცემაზე იმ მოსაზრებით, რომ სამუდამო დროებით ვალდებული ურთიერთობა არ შეეფერება თავისუფალ წოდების კაცთა უფლებებს, ესე იგი ბატონისას და ხიზანისას. მეორე მოსაზრება ისაა, რომ ნადელის იძულებით დახსნის დროს მთავრობა დახმარებას აძლევს დროებით ვალდებულს, ასეთ დახმარებას მთავრობა ვერ გაუწევს ხიზანს, როგორც არა დროებით-ვალდებულს.

ნეთის მაზრაში საკმარისადაა ხიზანი და ზემოდ ნაჩვენები უფლება დიდი ხანია არსებობს და დღესაც ამ უფლებით ხელმძღვანელობენ. 17. თ. ვასილი გიორგის ძე მაჩაბელი. მებატონე სრულუფლებიანი ბატონ-პატრონი იყო მამულ-დედულისა და ჰქონდა უფლება ხიზანის აყრისა. წარმოუდგენელია შეხლუდვა ასეთის უფლებისა. 18. თ. იოსებ ივანეს ძე შალიკაშვილი. ხიზანთა საქმის გათავება იმ სახით, როგორც ზოგიერთი თავად-აზნაური ჰფიქრობს, ნახევრად საქმის გაკეთება გამოვა. თუ სახიზნო საქმე ჯერ არ მომწიფებულა გადასაწყვეტად, თავი უნდა დავანებოთ მის გადაწყვეტას. მაგრამ რაკი მთავრობამ წამოაყენა ეს საქმე, სწანს იგი მომწიფებულია და მაშასადამე საჭიროა მისი საბოლოოდ გადაწყვეტა. საქმის გადასაწყვეტად საჭიროა, რომ შევადგათ მამულები მაზრობრივ და დავაწესოთ ნადელი იმ ზომისა, როგორიცაა მიღებული დროებით ვალდებულთათვის და მიეცეთ უფლება ხიზანებს დაიხსნას მამული მთავრობის დახმარებით, თუ მამულის პატრონი უარს არ ეტყვის. უკეთუ მამულის პატრონი ნადელის მიცემაზე უარს განაცხადებს, მაშინ მისი ხიზანები გადასახლონ სახელმწიფო მამულზე, ან ხაზინამ მოუცვალოს სახიზნო მამული სახაზინოზე. თ. შალიკაშვილი დარწმუნებულია, რომ ბევრნი მამულის პატრონნი, გაცვლა-გამოცვლის მომხრენი იქნებიან. სახელმწიფო მამულიც ბლომად მოიპოვება, რადგან გამიჯვნის დროს სახელმწიფო ქონებათა გამგეობამ ყველგან (რუსულად: повсемѣстно) დავა განაცხადა და ამ დავათა მომეტებული ნაწილი ხაზინის სასარგებლოდ დასრულდა. 19. იაკობ სვიმონის ძე პავლიაშვილი: ხიზანებად სცნობს იმ გლეხებს, რომელნიც დაბინავდნენ სხვისა მამულზე საგლეხო რეფორმამდე. მებატონეს უფლება არა ჰქონდა, მოემატებინა გადასახადი. გადასახადის მომატების შესახებ საჩივარს სწყვეტავდნენ მედიატორენი. მებატონეს შეეძლო დაეთხოვნა ხიზანი, ხოლო შენობის ასამხდური უნდა მიეცა აყრილ ხიზანისთვის. 20. თ. სვიმონ ნიკოლოზის ძე ვეზირიშვილი: ბევრგან, დასავლეთ ევროპაში, სასარგებლოდ მიანჩნათ მამულის შემუშავება საიჯარო წესით. ხიზანების შესახებ ეთანხმება თ. ნიკ. ორბელიანის აზრს.*) 21. თ. გიორგი ივანეს ძე ყიფიანი**):

*) ნიკ. ორბელიანის აზრი მასალებში არ არის მოყვანილი.

***) ქართლ-კახეთის თავად-აზნაურთა სიაში ყიფიანები თავადებად არ იხსენებიან.

მომეტებული ნაწილი ხიზნობისა მოსულია იმერეთიდან და ოსეთიდან. ამათ ძველ ბინაზე ნადღელები აქვთ. ესენი ხიზანთა სიიდან უნდა ამოვშალოთ. დარჩება მცირე ნაწილი ხიზნობისა, რომელიც ვალდებულია მორიგებით და შეთანხმებით დაიჭიროს საქმე მამულის პატრონებთან. თუ ვერ მორიგდებიან, მაშინ უნდა წავიდნენ საბატონო მამულიდან. გადასახლებულ ხიზანს მთავრობამ უნდა მისცეს სახაზინო მამული. გადასახლებულს მებატონემ უნდა აუნაზღაუროს შენობის ხარჯი, თუ მასალა შენობისა მუქთად არა აქვს მიღებული ბატონისაგან. 22.

თ. ალექსანდრე ზაალის ძე ჩოლაყაშვილი თანახმად საგლეხო კანონთა მე-8 მუხლისა ხიზნები დარჩნენ სახიზნო მდგომარეობაში. დავა-საჩივარი ირჩევა ჩვეულების მიხედვით. ჩვეულება კი ასეთი იყო: ხიზანს უფლება ჰქონდა აყრილიყო სხვისა მამულიდან, როცა უნდოდა და მოძრავ ქონების ნახევარს მებატონეს უთმობდა. ბატონსაც ჰქონდა უფლება დაეთხოვნა ხიზანი, ხოლო აჯილდოვებდა ხიზანს ქონების იმ ნახევრისთვის, რომელიც რჩებოდა ბატონს ხიზნის აყრის შემდეგ. მაშასადამე ასეთი წესი უნდა დარჩეს მომავალშიაც, ესე იგი ხიზნებს შერჩებათ უფლება წასვლისა. მებატონეებს კი აყრისა და დაჯილდოვებისა. ამ წესებით უნდა ეხელმძღვანელოთ, როცა ლაპარაკია იმ ხიზნებზე, ვინც დაბინავდა 1864 წლამდე. დანარჩენი ხიზნები ჩვეულებრივ იჯარადრებად უნდა ჩავთვალოთ.

აი ასე ბჭობდა და ფიქრობდა ქართველი ინტელიგენცია ამ ოცდაათის წლის წინად ხიზანთა საქმეზე. თითქმის ყველანი ასახელებენ ძველს, ისტორიულ ხიზანს, რომელიც თურმე გამქრალა და აღარ არსებობდა არამც თუ 1884 წელს, არამედ საგლეხო რეფორმის დროსაც. მეორე კატეგორიას ხიზნობისას ისინი შეადგენენ, ვინც დაბინავებულა 1864 წლამდე. მოათაბირე მამულის პატრონი დიდის ლმობიერებით ეპყრობიან ამ კატეგორიის ხიზნებს. მაგრამ მესამე კატეგორიის ხიზნებს, იმათ, ვინც საგლეხო რეფორმის შემდეგ დასახლდნენ, ამრეზილი უცქერიან, თითქმის მტრად მიაჩნიათ ივინი და მათთვის არავითარი სიკეთე არ ემეტებათ. თავად იოსებ ციციშვილმა ტყუილად კი არ ახსენა, რომ საქირთა მთავრობამ ჩააგონოს ხიზანს არავითარი უფლება არა გაქვს მამულზეო. ახალ ფორმაციის ხიზნებისკენ გაისროლა თ. იოსებმა გორიხი, მაგრამ საწადელს ვერ მიადწია, მთავრობა საგონებელში ვერ ჩააგდო.

გუბერნატორ გროსმანს მიართვეს წერილობითი აზრი შესახებ იმისა, თუ როგორ უნდა გადასწყდეს ხიზანთა საქმე, დავით ქაიხოსროს ძე ყიფიანმა, ალექსი კვალაიშვილმა, თ. ამირინდო ამირინდოს ძე ამილახვარმა, ტფილისისა და გორის მაზრების 23 მამულის პატრონმა და მებატონემ, სიღნაღის მაზრის მემამულეთა ერთმა ჯგუფმა, თიანეთისა და თელავის მაზრების მომრიგებელმა შუა-

კაცმა თ. ჯორჯაძემ, თ. ნიკოლოზ თადეოზის ძე ჩოლაყაშვილმა და ილია ქავჭავაძემ.

წერილობით მოხსენებათა ავტორნიც, გარდა ილია ქავჭავაძისა თითქმის ისეთისავე აზრისანი არიან ჩვენს ნიადაგზე აღმოცენებულ ხიზნობისა, როგორათაც სიტყვიერად მოლაპარაკენი და მოათაბირე-მრჩეველნი. ესენიც ერთხმად ამბობენ, რომ ძველი, ისტორიული ხიზანი გაჰქრა, გაწყალდა ბატონ-ყმურ ცხოვრებაშიო, ლმობიერად იხსენიებენ იმ ხიზნებს, ვინც 1864 წლამდე დაბინავდა, ხოლო ამ დროის შემდეგ გამოჩეკილ ხიზნების ბედს სხვა და სხვა ნაირად სწყვეტამენ. საქმის სავსებით გასანათებლად საქიროდ მიგვაჩნია მათი აზრიც მოვიყვანოთ შემოკლებით. რაც შეეხება ილია ქავჭავაძის აზრს, ეს კი ვრცლად იქნება შემდეგში გარკვეული. მთავრობას წარუდგინეს მოსაზრების გარდა თვით კანონის პროექტებიც მარტო ილიამ და დავით ყიფიანმა. საყურადღებოდ მიგვაჩნია აგრედვე გამოვარკვიოთ დაწვრილებით, თუ რას ნიშნავს „ძველი ისტორიული“ ხიზანი, რომელსაც ყველა-ნი ახსენებენ.

ალ. ყიფშიძე.

(შემდეგი იქნება).

P. S. ამ წერილების ბეჭდვის დროს ხშირად გვეპარება კორექტურული შეცდომები. ვეცდებით შემდეგში გავასწოროთ, თუ ცალკე წიგნად დაბეჭდავთ ამ წერილებს.

ჩემ პოლიტიკასე*)

(გაზეთ „იმერეთის“ საპასუხოდ).

ნ. ნიკოლაძე

მოკლეად გაიშობთ ჩემი დროის ქართველ მოღვაწის გასაჭირს: იქნება მით მომავლის საქმე გადავიღლებს.

*) ამ სათაურით მოგვივიდა წიგნი ცნობილ ქართველ მოღვაწისა და პუბლიცისტისა ბ-ნ. ნ. ნიკოლაძისა. მისი გამოსვლა გამოწვეულია ბ. უროს წერილებით ნიკოლაძის შესახებ გაზ. „იმერეთში“, რომელსაც, სამწუხაროდ, უარი განუცხადებია მის დაბეჭდვაზე. ამ წიგნის ფრიალ დასაყურადღებო შინაარსი ახასიათებს დღევანდელ ქართულ სოციალისტურ ჯგუფების აზროვნებას და მათ პოლიტიკას. მასთან ერთად შუქსა ჰყენს ქართულ რეალურ პოლიტიკის მომავალ მოქმედებასა. ვბეჭდავთ ერთ საინტერესო ნაწილს ქართველ მწერლის აღსარებისას... (რედაქცია „კლდე“).

მოქმედს გამგანი უნდა. როცა ჯეროვანი ურთიერთობა არ შეადგება ორ მხარეს შუა, წვალებს გაცლას სჯობს. ნამეტანი ვიშეცადინე შწერლურ ასპარეზისთვის მისაღებაში. ამ მიზეზით მიჭირდა და ახლაც მიჭირს საერთო ხორასთვის ბანის მიცემა. როცა ქართულ შწერლობაში გავები, მის თარს მარტო ერთი სიმი ება, შიგ მარტო ერთი, დას სწორი, მკრამ ერთობ ცალმხრივი, დედა-აზრი სუფევდა. ჩვენს განვითარებაში ის (კეისრის კეისარსა!) 1830 წლის მოძრაობას შემოეტანა და გრიგოლ ორბელიანს დაუმარებია: დედა-ენის დაცვა. 1860 წ. მოძრაობამ ამ საქმეს ახალი მისხურები მიაშველა: სტამბა, შკოლა, სახელმძღვანელო. ჩემმა დამზადებამ დედა-ენა მიხნაღ კი არა, მარტო ერთ იარაღთაგანად მჩვენს ერის კეთილდღეობისა. მესმოდა, არა მარტო ენით იკვებება ხალხი. ქართული ენა სისრულით ხელთ-ეზურა ჩვენს ერს, როცა მეთექვსმეტე, მეჩვიდმეტე და მეთურამეტე საუკუნოებში თითოეულად შემოედგა ფოფელივე ის, რაც ერთენებს შეადგენს. მამარც მარტო ენა აღადგენს ამ ეროვ. მეთქი, ვიფიქრებდი. საჭიროდ ვთვლიდი შემქმნა ის ცხოველ-მეთოფი ძალები, რომლის მოქმედება და ურთიერთობა ერს ზრდის, აძლეებს, აძლიერებს. შევეხე კეანონიკას, კრედიტს, მრეწველობას, მიწის-მფლობელობას და თვით-მართველობას. ძველი მოღვაწეების ნაშრომის შესწავლამ ნება მომცა მკვდრეთით აღმუდგინა ბობოლები-საგან დამარცხებული და დამარხული საქმეები და მოქმედი ზირები, მაგალითად ეველასგან ერთიანად დავიწვებულ საადგილ-მამულო ბანკები. ბ. გიორგი ეაზბუგს ჰკითხეთ (დამოუძმუნელთაგან ახლა მეტი არავინ შეგულებს ცოცხლებში), რამდენჯერ დაგვჭირდა დუშეთის ასვლა 1871—1873 წწ., რამდენ ემწავილს, რამდენი შეცადინეობა დაგვჭირდა, რომ ილია ჭავჭავაძისთვის სხელმწიფო სამსახურზე ხელი აგველებინებინა, ბანკის დაარსება იურიშით აგველო, ბანკი განახლების ბანაკად გვექცია და შიგ ჭავჭავაძე ძაღდატანებით ქართული საქმის სათავეში ჩაგვეყენებია. თბილისის ქალაქის თავად სომხებს დიმი. ეოფიანი ავარჩევიეთ. ქუთაისს, გრ. დევაშოვთან აუწერელი ბრძოლის შემდეგ, თვით-მართველობა შემოვადუბინეთ. ქართველობის ასპარეზი ხუთიოდე წელიწადში უნობად გავაფართოვეთ რასაკვირველია, ახალი საქმეების აღძვრას მოჭევა შეტაკება სხვა და სხვა აზრებს, ინტერესებს, თავმოყვარობათა შორის. ეს „ალიაქთი“ სულ მე დამბრალდა. ვინც დედა-ენის შეტს არას იცნობდა, დამემდურა ძაღს უსარგებლო საქმეებზე გვაფლანგი-ნებსო, შეთღის მეტი არა გვჭირია რაო. ეველა ეს ხიზნის, ბანკის, თვითმართველობის საქმეები ქართულ ერთობას არდევენო. გაგონიდა ქართველობაში ასეთი შოლოთიო? გამოველ „შინაურ მტრად.“

დავლენე თავი, მოვშორდი ქართულ შწერლობას. მუდამ ერთ სიმზე ვღერა ვის არ მობეზრდება? ვიფიქრე: შინაურ ბრძოლას სჯობს სხვა საბოიელი მოვიძებნო მეთქი. რაკი უმეტესი ნაწილი იმ საქმეებისა, რომელსედაც ჩვენი ქვეყნის ბედი ჰკიდია, რუსის მთავრობის ხელშია, მადი რუსულად ახსნას დაუწევს ჩვენს გასაჭირს, იქნება იმით ვისმე ვარგო მეთქი. ბევრი კითხვები აღმძირავს ამ ნაირად. ვერავინ ვერაფერს გამოძებნის ამ ნაშრომში ჩვენი ქვეყნისთვის ურგებს ან სახიფათოს. მაინც როცა ხიზნების, მფლობელობის მოწესრიგებას ვიკვლევდი მთავრობისთვის, ქართულმა შწერლობამ მიკიჟინა (1878—1880): ორად ჰყოფს ქართველობასო. სრულიად დავანებე თავი იმ კითხვებს, რომელნიც წოდებათა ურთიერთობას შეეხებოდნენ. სრულიად დავიფიქროვე მოქმედების ფარგალი, ვესებოდი მარტო იმ საქმეებს, რომელნიც არავის წინააღმდეგობას არ უნდა იწვევდნენ: გზებს, აზრებს, ჰორტებს, ვაჭრობას, მრეწველობას, ჯანმრთელობას, თვითმართველობას. ჩვენში ესეც არავის ებიტნავა. „რა გვენაღვლებაო — ეველა მხრიდამ მოისმოდა — ქვანსშირი, ნავთის საქმე, შავიქვა, რკინის-გზა, მიწა-წყალი, ბანკები, ვაჭრობა, მრეწველობა, თვით-მართველობა ვის ხელშია და რა მიმართულებისა არისო?“ ზოგს მარტო დედა ენაზე წერა ესმოდა, ზოგი მარტო იმას აფასებდა თუ ბწვლებს შუა ზოლიციელის გაწვეზღვას ამოკითხავდა, ამაგი, მრამა არ გადიოდა. მთელი თვეობით უნდა ესწავლა, ოფლი ედინა კაცს საქმის საკვლეველად, სხსრის საზოგანად, და ათასს ამისთანა სიკეთეს ერთი ეოვლად უბრალო ფეხის-წაკვრა აჭარბებდა. აზრს ვერ იკებდნენ ან განზრახ სხვაფერებდნენ, და მთელი წლობით ციღს თუ შეცდომას იმეორებდნენ: „არსებულ წესწეობილებასთან შერიგება გააცხადო“, „ტიხომიროვი აქოა!“ სხვა ჰანგი მათ ეურს არ ესმოდა, მღაღებელის ხმად რჩებოდა უღახოში.

დავფიქრეთ ახლა. იმ დროს რომ ჩემსას გაეჭრა და ეს სვარამო კითხვები საბოლოოდ გადაგვიწვეიტა, მოუხდებოდა, თუ დაუძლურებდა ეს ქართველობას? რა „ერთობა“ ეოფილა ჩვენში, 1915-მა გავჩვენა. ჩემ რჩევას რომ აჰქოლოდენ 1871—1880-ში, სულ სხვა გავლენა ექნებოდა „განმათავისუფლებელ მოძრაობას“ ქართველობის ზოლიციურ ბედზე. ერთაზროვანს, ერთბანაკად მღვამს ერს რა არ გაუვიდოდა? ჩვენ კი ამ ჰისოლოგიურ ხანაში შევესიეთ და შევაკვდით, ერთმანეთი გაყვანათილეთ. ეურადლებას ვინდა მოვავქევედა? მტერ-მეზობელი ეველა იმას ღონელობდა: „წამიკებულ წაჭკიდე; ორივეს თავი წასწვეიტო!“ მტრის გულისა გავხდით, მიტომ რომ თავის დროზე ურთიერთობა ვერ მოვიწესრიგეთ.

რავინდ შებრძოლი ტემპერამენტი მქონდავს, რავინდ მართალი ვეოფილიყო, უნდა მოვრიდებოდი ახალ-თაბასთან ბრძოლას. ასეთ შეტაკებაში თვით გამაფრებაც დამარცხება იმისთვის, ვინც ქვეყნის სიკეთეს ზიარად თავმოყვარეობასზე მადლა სთვლის. ახალ-თაბისთვის ამგვარი შეტაკება იმნაირადვე აუცილებელია, როგორც მოხარდ ბავშვისთვის სხვა-და-სხვა „ასაკის სენი“: კბილების ჭრა, წითელა, ევაგილი, ქუთრუშა, ცუდ-ევაგილდა, მათი ერთად ერთი წამალი დროა, სიციხის გამომნელებელი, სისხლის დამწმენდი ბადვის, შოთთვის მომსპობი, ჭკუასზე მომგვრელი. როცა ერთი ამგვარივე ჭირო—სენტიმენტალიზმი — ლესინისგან დროს გერმანიას მოედო, ამ მოღვაწემ გარკვეულად დაიხან, რა ზიანი ეძლეოდა ამით მის დიად ნაშრომს, მის უბედურ სამშობლოს. მაგრამ ზინც გულხელი დაიკრიფა და ახალ-თაბასთან ბრძოლის ამბობა გააშინა. „ოცნებით დამოვრად ჭაბუკსო — ამბობდა — ვერავითარი, რჩევით, წერომით, ძალით ვერ შეაგზებინებთ მის იმედის სიფუტეს. უნდა მის ნებაზე მიუშუათ. დაე თავად დარწმუნდეს საქმით, რომ ვერც სტრამით, ვერც სერხით, ვერც ბლავილით მთვარე ციად მიწასზე ვერ ჩამოსვენდება!“

არა თუ ბატ. ურთს, სისხლის-მისმელ მტერსაც არ ვუსურვებ ამისთანა ბედს, რომ ჭახით და გრძობით სავსე ადამიანი იძულებული იყოს ცოცხლად თავი დაიმარხოს მომავლის სიუყვარულისთვის, იმოდნად შიში და აუტანელია ეს მისეგობი. ხელს არავის ვუშლი, გზასზე არავის ველობები, არავის ოცნებას არ ვებრძვი, გულწრფელად ვნატრობ კიდევ: დემონმა ჭქნას ჩვენმა სობა დათუი დაიჭიროს მეთქი, და ამ დუმილს, ამ თავის კვლას არამთუ არავის მიმადლის, ზიარებით მუყვედრიან! ხმას ძალად რომ ამომაღებინებენ, უარესად შემედურან, თავისას რათ ამბობს, რატომ არ გვეთანხმებაო. თავისუფლების, დამოუკიდებლობის მრველები ვართო, იმის ნებასაც არ მასლევინ გულში დამარსული მქონდეს საკუთარი აზრი. უნდათ, მეც ისეთ მხვრად მქციონ, რომელიც ბრბოს ფეხის ხმას მახდევს, იქნება წინამძღვრად ჩავითვალო.

ნურას უკატრავად: სამსახურს თამამად ვერ ვაგნდი! ძირეული შეცდომა ბატ. ურთის, როგორც მთელი მისი ზარტიისა, სოციალისტ-ფედერალისტებისა ის არის, რომ მ:თი ზოლიტიკური მოახრება შეტაფიზიკასა აშენებელი. ახირებენ რადაც სურვილს, საკუთარ გემონებაზე არსეულს, და რომელსაც მოაწონებენ — „ზინციბის“ არქმევენ, ხატად იქნევენ, თავიანს სტემენ. დარწმუნებული არიან, ეს თილისმა ფოკელთვის, ფოკელგან, ფოკელ შემთხვევაში ერთხიარად 'ასწაულს მოახდენსო. რეალურ ზოლიტიკას კი არც ერთი ამგვარი ავგაროზი არ სწამს და ეს ძველთა ძველი რწმენა დიდი ხნის არხივეში და-

უმარხავს, როგორც გამოუცდელი ვანების ბავშვიური შეცდომა. ავტონომიას, რესპუბლიკას უარქუოფსო. ამის თქმს ამტკიცებს მის ერთიან ჩამორჩენას თანამედროვე მეცნიარეებისგან. განა ზოლიტიკაში შესაძლოა რისიმე ან უარქუოფა, ან ახირება? სწორე ცოდნას ადარც ერთი საშუალება არ მიახნია ისეთ „ცხოვრების ელექსირად,“ „ოფლოსოფიურ ქვად,“ რომლის მიკარება ევვლასერს კურნავს ან თქრად აქცევს. ვინიერ ექიმს ჭკითხეთ, აბა: ქინაქინის უარქუოფთ, თუ თავიანს-ცემთ-თქო? შებრალეობით შემოგხედავსო, და იმ კვლით, რომლითაც თითო ბავშვს რასიმე უხსნიან, გიანსუებთ: ზოგიერთ ავადმოფობას უხდებს ხოლმე, ზოგს სხვას სწევენ, ზოგისთვის საწამლავიც არისო! მიდიო ინჯინერს ჭკითხეთ უროზე რა შესედულობის ბრძინებით თქო? მოგიკებთ: მარჯვე ოსტატის ხელში კი მოგცემსო, კარგი ოარდათ, მაგრამ ბადდს თუ სცელქოდ გაუნდა, თავსაც გაურეფვსო. ამის კაცს, დიადლომატს მიმაროეთ: ბრძოლას რა თავალით უეურებთ? — დონიერისთვის, დაიარადებულისთვის ჩინებული საშუალება ხანდა-ხან; სუსტისთვის კი — მტრისას იეთს ავია. ვინც ძალის უქონლად ძაღს ხმარობს, ძალითვე წაწედებაო.

რეგოლიუციასაც ამგვართვე სჯის თანამედროვე მეცნიერება. მშეხიერი აღმტაცი, ამხენებელი მოვლეს იეთ 4 სექტემბრის 1870 წლის რეგოლიუციის საფრანგეთში. ქვეყნის დამღუპავი მართებლობა ექვსი საათის განმავლობაში ნავავიოთ მოხეუტა ხალხმა, და მის მაგიერ იმ წამსვე ახალი დაადგინა, რომელსაც მთელი ერი, რჯულის, მოდგმის, წოდების, ზარტიების განურჩეველად, გაჭევა, როგორც ერთი ადამიანი. ასე მოხდება ხოლმე, სდა ხალხი მომწიფებელია ცვლილებისთვის. მერე რეგოლიუციასაც დაესწრო ჩვენი თაბა, ჩვენზე უფრო ახლო, ოსმალეთში. მოგესსენებათ მისი შედეგო: რამდენი კაცი ამისეგვრზად თავად ცვლილებამ, რამდენი ჩამოახრჩვეს მის შემდეგ. მას აქეთ ხეთ წელიწადს არ გაუვლია ჯერ, და ოსმალეთმა ტრიბოლი დაკარგა. იტალიასთან კი არა, სულ წვრილმან, სულ თოთო სახელმწიფოებთან ომი წაავო. რაც ეუროპაში რამე მოქეოდა — მტერს დაანება. ზღვასზე უფლება ხელიდან გაუშვა: ისეთი გუნძულები ვერ დაიცვა, რომელნიც მის ძლიერების ტიშკარს შეადგენდნენ. მას არათუ ქრისტიანები ჩამოშორდნენ, თვით მაჭმადიანებიც აუჭახუნდნენ. არაბეთი მოსცილდა, ალბანეთი განზე გაუდგა. აქედგან სხანს, რომ რეგოლიუციად — ქინაქინის არ იეთს — ზოგან რგებს, ზოგჯერ ვნებს. საფრანგეთში გამოდგა, ოსმალეთში არა. არ გამოდგა მიტომ, რომ ხალხი დაუმხადებელი ეოფილა ცვლილებისთვის, მორიგ საქმეებზე ერთი აზრი, ერთი რწმენა მას არ ჭქოხნია. ისე აწეწილი ეოფილა შინაურობაში, რომ მთელი

თავისი ძალა სსურთიერთო ბრძოლაში უნდა დადითოს. ამგვარ ქვეყანას რევოლუციის არა თუ არას რგებს, ერთიანად ღუშავს. ამავე მდგომარეობაშია სხარსეთი და თვით ჩინეთის რესპუბლიკაც. რომელსაც ბ. ურო ცხვირში მხრის ავტონომიის სიკეთის საბუთად. ეს რესპუბლიკა ვერ არ დაარსებულა, და აღმოსავლეთით მანჯურია დაკარგა ჩრდილოეთით — მონგოლია, სამხრეთით ტბეთი, დასავლეთით — კულჯა. ზღვის კადმა კი, ჩრდილო-ამერიკის შეერთებულ შტატებში, რესპუბლიკამ თავისი ქვეყანაც გააბუნებინა, ხალხიც გაამდიდრა, კაცობრიობაც აამდილა ასე, ჩემო მანასე, ხან ისე და ხან ასე ხართბს უკვლავიერი ქვეყნიერებაზე. თილისმა ოცნებად გაზოდა.

აი ამ ორი მოახრების წინააღმდეგობაზე — თილისმის მორწმუნეს და თანამედროვე ცოხნას შუა — დამყარებულია ბ. უროს გაუკებრობა ჩემი პოლიტიკური მსოფლმხედველობისა. სწორი ცოდნის მიმდევარს, როგორ შეშეძლო ბრძოლის, ავტონომიის, რევოლუციის ან რომელიმე სხვა საშუალების უარყოფა? მე რომ დავწერე: „საქართველოს და რაზანუის კუნძულის ერთი და იგივე წეს-წყობილება არ მოუხდება“ ვეთქი? ეს მხოლოდ შედარებით კვლევას იმისი, თუ როგორ მოუხდება ეს წამალი ჩვენს ავტონომიას და ავად-მეთვობას. რაზანუის უკვლავ გარეშე მტერებისაგან თავის დასაცვლად წელიწადში სამი მანეთი ჰქოფინის, დროშის და მისი ამწვევი თოვის სცვლელად. მას დიდი, უსახდვრო ოკეანე იცავს უკვლავ მხრით. საქართველოს კი რა უფლებოდა ეს საჭიროება, მის თვით-არსებობის მატინებს მოჭკითხეთ. იქ ნახავთ, რომ ჩვენი ერის ძალა და ქონება ვერ აუვიდა ამ გასაჭირს. ეს ზარატუსტრას ნაბოდავი კი არა, ისტორიული ფაქტია. ათასწიანი შეიძლება მისი დამტკიცება: ზომივით, კვლევით, ანგარიშით, შედარებით, ნამბობით, ნაწყურით. ვინ გააქარწყლებს ამ ცხოვრების დასკვნას, ამ სინამდვილის ნაყოფს, ცარიელი „არ მიხდა“, „შირხეზია“, „მოვითხოვ“-ით? მოგახსენოთ, „მოთხოვნებზე“ რას ფიქრობს შეცნიერება? მოთხოვნა ქვეყანაზე მაშინ მიიღება პატრივლებში, როცა, უარი რომ გათხრან, ძალით შეკეძლებათ ნათხოვნის მიღება. ამის გამო სანამ სურვილს გამოთქვამდეს, აწონ-დაწონილი უნდა გქონდეს თავისი და მოპირდაპირის გარემოება, რომ სირცხვილში არ ჩავარდეს, რაც გაბადია, ისიც არ დაკარგო. ცოტა მომთხოვი გვინახავს, განა, ეთქვას, ნეტა მიწა გამსკდომოდა, და ხმა არ ამომეღო? შორს რომ არ წავიდეთ, აბა ბათუმელ მუშებს მოჭკითხეთ, ნავთის ქარხნებში რომ მსახურებდნენ, მოგებული დარჩა თუ დაქცეული ჩვენი მხარე მათ წინდაუხედავ მოთხოვნებისგან. ეს პაწია მაგალითი მომეყვს, რომ უდიდესი გული არ გავიხეთ-

ქოთ, თორემ უგრემლოდ ვერც მე შემიძლება შეკითხვა: რაც ამ უკანასკნელ წლებში „მოთხოვნათაგან“ მსხვერპლი შევწირეთ, იფარება, ვითომ, ნაშოვნით? ამ ნაშოვნის მეტი განა შექთადც არ გვეძლეოდა? ის მსხვერპლი რომ გონიერად გვეხმარა, განა დღევანდელ გასაჭირში ვიქნებოდით? ან ვის არგო ჩვენმა მსხვერპლებმა: წინ სვლას თუ შავრახმელებს?

მეცნისაგან აღმისანი მით ირჩევა, რომ ანგარიშს სხვევია. ხარჯს შემოსავალს ადარებს. საქმის დაწყებამდე ცდილობს წარმოიდგინოს მისი ავი და კარგი. წიწილისთვის ხარს არ გასცემს. გონიერი აღმისანის ამ მარტივთვისებაზე დამყარებულია ახლანდელი მცნიერული ეკონომიკა და პოლიტიკა. უწინ სსოლასტები ქვეყანას რომ ახრებდნენ, ხალხს წუვეტდნენ, ოდნებ კი ეძლეობათ ორი თითის მაგიერ სამით ეწერა პირფარა; ახლა ასეო ფუჟ „პრინციპებს“ ადარავინ სწირავს აღმისანის სიტაცხლეს, თუ თავისუფლებას პირდაპირი, რელური სარგებლობა არ უძევს. ის ხანა გაჭირა გონიერ ქვეყნებისთვის, როცა ცარიელი ოცნების გულისთვის ქა-ქმას ჰქლავდა. საარგო მისათითებლად გაუხდა კაცობრიობას ბიზანტიელების დაბრმავება. ერთმანეთს დოკუმტებზე რომ ედავებოდნენ, იმას კი ვერ ხედავდნენ — მაჭმადიანები ჭიშკარზე საიერიშოდ ადგათ. დროს ჩვენც ავიხილოთ თვლი სინამდვილეზე. სიხმრის თვალთმაქცობისგან თავი ვიხსნათ, იმის გარჩევა ვისწავლოთ, თუ ჩვენს გარეშე რა ამბავია, რა ნამდვილი წამალი უშველის ჩვენს ჭირს? თვალ-უწვედენელ ოცნებას ეს მცირე ამავი სვლობას.

(შემდეგი იქნება).

ე ქ ს ზ რ ა მ ზ ტ ი *

მსურს ჩემი ლექსი იყოს ყვავილი,
მწარე ოხვრაში ამოფეთქილი,
ჩემივე გულის ცრემლით გაზრდილი,
ჩემივე გულის ცრემლით შექმნილი;
მსურს ჩემი ლექსი ჰგვანდეს მზის სხივებს,
ჰგვანდეს წყვილიაღში მზრწყინავსა ვარსკვლავს,
მაშინ ამ ლექსით მე შევამკობდი
მამულიშვილის ღირსეულ საფლავს!..

ი. მკედლიშვილი.

* წაკითხული ვახტანგ ორბელიანის „დილაზედ“, რომელიც მოაწყო „ქართულ კულტურის მოყვარულთა საზოგადოება“.

ქ ლ დ ე

ახალი კოოპერატივები

სოფ. საგარეჯოში მღ. რცხილაძის და სხვათა ინიციატივით წარსული წლის შემოდგომიდან დაარსდა კოოპერატიული დუქანი, რომლის საქმეებმა უკვე მიიზიდეს 50 წევრზე მეტი, თითო თუმანიან ზაით.

საქმე იქიდან დაწყობილა, რომ ადგილობრივ მოვაჭრეს—მთვარაძეს, რომელსაც მაღაზია ჰქონია თბილისშიაც, თავისი დუქანი და სავაჭრო, დაფასებული 125 თუმნად, გადაუცია ამხანაგობისათვის, როგორც მეზაიეს. ამას დამატებია 25 თუმნად ღირებული საქონელი მეორე ადგილობრივ მოვაჭრესი, ქურდიანისა, რომელიც აგრეთვე ამხანაგად შესულა და ამას გარდა პირადი მუშაობით და გამოცდილებითაც შველის ვაჭრობაში. წევრების 50 თუმანთან ერთად მთელი თანხა 200 თუმანია. ამხანაგობის საქმე კარგად მიდის, უსურვებთ წარმატებას და მოშორებას იმ წვრილალ უთანხმოებისას. რომელიც აღიძრა თურმე უბრალო გაუგებრობის მიზეზით.

ავტოკეფალიის გაუქმების წინამორბედნი

სოფ. იკოთში (გორის მაზრა), საცა 200 კომლი ქართველია და არც ერთი სხვა ეროვნებისა, როგორც გვაცნობებენ, დაუნიშნავთ ამას წინადრუსი მღვდელი, რომელმაც იჩიი არ იცის ქართულისა. სამწყსოს და მწყემსს არა ესმით რა ერთმანეთისა და თვითონ მღვდელს უთხოვინია, საცა ჯერ არს: ვაღამიყვანეთ საღმე, ვინაიღვან ყოვლად შეუძლებელია ასეთ წვალებაში ყოფნაო. სასულიერო უწყებებიდან მოსვლია: აღასრულეთ ვალი უფლისა და ბრძანებელისა თქვენისა, ვიდრე დაჰკარგავდეთ... ადგილსაო. მღვდელი იძულებულია თურმე აღსარებაც კი მთარგმნელის საშუალებით ათქმენოს მლოცველთ.

ამაზედ შორს სადღა წავა გათელვა ადამიანურ ღირსებისა?

საგიმნასტიკო დილა

4 მაისს თბილისის სათ.-აზნ. გიმნაზიაში გაიმართა საგიმნასტიკო დღესასწაული. საზოგადოება დიდძალი დაესწრო და მეტად კმაყოფილი და ნასამოვნები დარჩა. წმინდა ჰაერზედ ყოფნამ, ლა-

მაზმა გიმნასტიურმა ვარჯიშობამ, რაღაც ცოცხალი სიო შეიტანა საზოგადოების ჩვეულებრივ მოღლილობაში და ყველანი გრძნობდნენ ცოცხალს, გულწრფელ სიმხიარულეს.

შევირდების მწყობრი თამაშობა, სხვა და სხვა ვარჯიშობა ჯგუფობრივ და ცალ-ცალკე—სასიამოვნო შთაბეჭდილებას ახდენდა და კიდევ ერთხელ ამტკიცებდა, რომ ასეთი ვარჯიშობანი, თვალისთვისაც და ჯანისთვისაც მეტად სასარგებლონი არიან. ჩვენს დაავადებულს და მისუსტებულ საზოგადოებას ყოველთვის აკლია საღი სიცოცხლის ფერი, აკლია გულწრფელი სიმხიარულე, რადგან ფიზიკური განვითარება მუდამ არა მარტო მეორე-ხარისხოვანად მიგვაჩნია, სულ უკანაც ვაყენებთ.

შავარდენთა გუნდები, რომლებიც ეხლა მოეფინნენ ევროპას, ოლიმპიური თამაშის აღდგენა ინგლისში და შეეცია-ნორვეგიაში, სხვა და სხვა გვარ სპორტის გამრავლება ყველა ქვეყნებში ნათელ ჰყოფს იმ ფორმულას, რომელსაც ქადაგებდა ძველი რომი: anima sana in corpore sano და ჩვენც გვმართებს ყურადღების მიქცევა ამ საგანზედ. კარგი იქნებოდა, რომ არა მარტო შევირდებს, არამედ ჩვენს ახალგაზრდობასაც ასწავლიდნენ გიმნასტიკას, რადგან მოკლებულნი ყოველს ფიზიკურს ვარჯიშობას, იგი მახინჯდება სულიერადაც.



ილია ჭავჭავაძის დღე

5 მაისს არა ჩვეულებრივი მოვლენის მოწმენი ვიყავით: მსცოვანი მამა-დავითი ათასობით იკრებდა ქართველი ერის შვილებს, რომ მათთან ერთად ეგლოვა დიდი ილია; ეგლოვა ის, ვინც უკვდავი ქურუმი იყო სამშობლოსი, ვინც სიყვარულით შეაღლია თავისი ძალა და ნიჭი, თავისინი ცოდნა და გრძნობა სამშობლო ერსა; ეგლოვა ის, ვინც საოცარის სილამაზით და ძალითა თვისით, თვით ბუნებას ეჯობებოდა და თავის ლექსით—სურათით თვალს აგვიხელდა მისსა სიდიდებზედ; ეგლოვა ის, ვინც შეგვაცვარა ჩვენი სამშობლო იმით კი არა, რომ იგი ჩვენია, არამედ იმით, რომ ფასი დასდო, რომ განძთა აღმოჩენაში, თვით განძად იქცა საუკეთესოდ.

გლოვობდა ყველა, მაგრამ ამ გლოვაში აღიმართებოდა ძველი უხილავი ჩვენი ერთობისა, ძველი სამარადისო, რომელსა ექმნა კავშირად თვით წმინდა სისხლი...

ილია მოჰკლეს... განალა სიტყვა დაერთვის ასეთს საზარელს, გულის მომწყვლელს, გონების შემრყეველს...?

ილი მოჰკლეს, მაგრამ ამ სიკვდილით იგი უფრო გაცოცხლდა ჩვენს გულში, რადგან თვით ჩვენ გავგაცოცხლდა სიცოცხლისათვის და ერთ-გრძნობაში, ერთ-აზროვნობაში დაგვანახვა ჩვენი ძალა.

ასეთს ადამიანს, რომელმაც ესოდენ ღვაწლი დასდო სამშობლო ერსა, რალა თქმა უნდა, ვერ აუგებდით, ჩვენს ყოფაში ჩავარდნილნი, — შესაფერს ძეგლსა. ძეგლი ესე — სიმბოლო ჩვენის უღრმესი მწუხარებისა, ამასთან მაჩვენებელიც უნდა იყვეს იმ ღრმა გრძნობისა, ეროვნული შეგნებისა, რომელიც იმედად კი აღარ ბუტავს, არამედ სახიერდება, ხორცს ისხამს და წინ მიისწრაფვის...

გრძნობას მწუხარებისას უნდა დაჰქაოქათებდეს იდეა მომავალით სიამაყისა... უნდა...

მაგრამ ახალგაზრდა ხელოვანმა თავს იდეა ტვირთი თავშეუღებელი.

ჩვენს ნიჭიერს „პირველ მოქანდაკეს“ ნიკოლაძეს თავისი გრდემლი და საკვეთი პირველად იქ არ უნდა ეცადა, საცა ვერ შესწვდებოდა: სადაც შემოქმედების მღვენი სახლობენ, იქ ძეგლთ აგებაც მათებრ ბრწყინვალე მუშაკთ ვალია...

არ შეიძლება მექანდაკეობის საფუძვლის პირველ ქვად დაიდვას ძეგლი ილიასი, როდესაც იგი ღირსია გვირგვინი იყოს შემოქმედების... მაგრამ...

ძეგლი — გულია კაცისა და თუ ჩვენ გულს არ აკმაყოფილებს ძეგლი აგებული, იხაროს ილიამ, რომ შეიღნი მისი ერისა ვერ დაკმაყოფილდებიან ვერც ერთის ძეგლით ხელმძნილით: მისი ძეგლია... „სამარადისო ნეტარ ხსენება“.



იმავე დღეს, როცა ჯერ კიდევ ვერ გამოარკვეოდა ხალხი სამგლოვიარო ზეიმს, ქართულ თეატრში მოიყარა თავი აუარებელმა საზოგადოებამ, რომ კიდევ და კიდევ პატივი ეცა ილია ქავჭავაძის ხსოვნისათვის.

მე არ შევჩერდები დაწვრილებით მთელს პროგრამაზედ, რომელიც საინტერესოდ იყო შედგენილი; მინდა მხოლოდ ორს გამოვსლაზედ შევჩერდე: ბ-ნ სულხანიშვილის ხოროსა და ბ-ნ რობაქიძის ლექციაზედ. ბ-ნი რობაქიძე ფრიად ნიჭიერი და მჭერმეტყველი ორატორია, მაგრამ მის სიტყვებში უფრო მეტი მხატვრული სილამაზეა, ვიდრე შინაარსი.

ესეთი სიტყვა ეგებ კიდევ შეეფერებოდეს ვინ-

მე მხატვარს, ან ლირიკულ-ფილოსოფიურ პოეტს, მაგრამ ღრმა მოაზრე ილიას არ შეეფერება და ბ-ნ რობაქიძემ, როგორც პოეტმა, უნდა იცოდეს, რომ, თუ პოეზიაში აუცილებლად ფორმა უნდა შეეგუოს შინაარსს, მით უმეტეს სიტყვა უნდა ეგუებოდეს იმ საგანს, რომელსაც შეეხება. საკმარისი არ არის მხატვრულად გამოიხატოს სურათი ი. ქავჭავაძისა, თუ თვით ამ სურათში დაცული არ არის სული და გამომეტყველება დედანისა. ბ-ნ რობაქიძის სიტყვა კი იყო ფილოსოფიურ-იმპრესიონისტული ხატება, თუ ითქმის ასე, ეს იყო ხელოვნური, მხატვრული ქანდაკება... მაგრამ შიგ კი არა ეყარა რა. ასეთი სიტყვა შედევრად ჩაითვლებოდა ვინმე ფუქსავატ ლირიკოსის, გრძნობიერ მწერლის, იმპრესიონისტ მხატვარის ძეგლთან, მაგრამ ყოველს აზრს ჰკარგავს იქ, სადაც თვით სიტყვა — ილიას. შემოქმედებაში — იქედებოდა, ფოლადივით ჰკვეთდა სიღრმით შინაარსისა და რეალიზმით... ვინაიდან, ჰენესი არ იყვეს, სიტყვა დამოკიდებულია არა მარტო იმაზე, თუ ვინ ამბობს, არამედ იმაზედაც, თუ ვინზედ არის ნათქვამი. ილია ქავჭავაძე კი ეს არ არის, ვინც ლამაზ სიტყვისთვის აზრს შეასუსტებს.

ამიტომ ბ-ნ რობაქიძის ლამაზმა სიტყვამ მოხიბლა საზოგადოება, აღტაცება გამოიწვია, მაგრამ შინაარსის მხრივ კრიტიკას ვერ უძლებს.

მეორე თვალსაჩინო გამოსვლა იყო ბ-ნ სულხანიშვილისა, რომლის ორიგინალურ ხოროს ყოველთვის აღტაცებაში მოჰყავს საზოგადოება. ბ-ნ სულხანიშვილის განსაკუთრებულ თვისებად უნდა ჩაითვალოს — მხატვრობითი მუსიკა. იგი იღებს ხალხურ სიმღერებს და ისე აყალიბებს მათ ხოროს საშუალებით, რომ თვალწინ გეშლება თვით ის სურათები ჩვენი ქვეყნის სხვა და სხვა კუთხისა და მოვლენისა, რომელსაც შეეხებიან.

ამ მხრივ სამაგალითო იყო ი. ქავჭავაძის საღამომედ შესრულებული სიმღერა „გუთნის დედა“.

თვით სიმღერაში, მის ასავალ-დასავალში, მის ორიგინალურ შეხამებაში უბრალო ლაპარაკსა და შემოძახილებთან, იკვეთებოდა მთლიანი სურათი ჩვენი გუთნისა, რომელსაც 7—8 უღელი ხარკამეჩი მძიმედ მიათრევს, გუთნის დედა და მეზრენი ერთმანეთს და ხარებს ამხნევებენ ჟივილ-ხივილით, სიმღერით და ლელოც გააქვთ ბოლოში.

თვით სიმღერის იერში ნათლად იხატება ის მომენტები, რომელნიც სცვლიან სურათებს: დაწყება ხვნისა... ბელტის მოქრა... მძიმე-მძიმე სიარული და აღტყინება ძალთა, ბოლოს გასვლისას... მოზრუნება გუთნისა და სხვა...

მაგრამ ამ მხატვრობასთან ერთად, შესამჩნევი ნაკლებიცა აქვს ზ-ნ სულხანიშვილის ხოროს: ჯერ ერთი ასეთი ორიგინალური ხოროსათვის, საცა ინდივიდუალურ მოძახილებს ბუნებრივად და მხატვრულად დიდი ადგილი აქვთ დათმობილი, უეჭველად ნაცადი, კარგი ხმები უნდა ჰყავდეს შერჩეული; მეორეც, სიტყვები სიმღერისა ზოგჯერ ვერ ეხამებიან თვით ხმათა სიგრძე-სიშორეს და დისონანსს ჰბადებენ.

სხვა განყოფილებანი ილიას საღამოსი ჩვეულებრივად უკეთესად იყენებდნენ შედგენილნი და ხალხი დიდის კმაყოფილებით დაიშალა.

რადე.

ჭირიანი ქათამი

ოდესღაც ბატემა რომი იხსნეს.

ეხლა ისტორიულ სარბიელზედ ქათამები გამოვიდნენ და ლამის იხსნან სოლოლაკი.

გამობთ ლამის, რადგანაც ქათამების ომი ჯერ კიდევ არ გათავებულა.

მოხდა კი ასე:

სოლოლაკის ქათამებმა რომ გაიგეს—საბურთალო სამრად ემზადებოა შეიყარნენ მთავარ საქათამში, რომელსაც სხვა სახელიც ეწოდება:

თბილისის თვითმმართველობა!

შეიყარნენ და დიდხანს იკაკანეს!

ჰკენკეს საკენკი, იკაკანეს, დადეს კვერცხები და დაადგინეს:

გაიგზავნოს საბურთალოზედ ერთი ქირიანი ქათამი, რომ საბურთალოს ქათამებს ციებ-ცხელება შეჰყაროს.

დიდხანს არჩიეს და ასეთი ქირიანი ქათამიც იპოვეს—ქირიანი ქათამს სხვა სახელიც ჰქონდა:

ხმოსანი ქანანოვი.

ხმოსანი ქანანოვი მომცდარი დედალი იყო, კვერცხებს დიდი ხანია აღარ სდებდა და ზედ ციებ-ცხელებაც სჭირდა...

ხმოსან ქანანოვს ისეთი ციებ-ცხელება სჭირდა, რომ ვისაც კი გვერდზე გაუვლიდა, უსათუოდ შეჰყარდა ამ გადამდებ სენსა.

მეტადრე ქათამებს!

საკმარისი იყო ხმოსანი ქანანოვი გასტრონომიულ მაღაზიაში შესულიყო და უკვე ყველა დაკლული დედალი ციებ-ცხელებით კვდებოდა.

ძებნები ღებობდნენ!

შემწვარ ინდაურებს აციებდათ!

ერთის სიტყვით, წვრილ-ფეხობას მუსრს აცლებდა. და აი ასეთი ქირიანი ქათამი ვაგზავნა სოლოლაკმა საბურთალოზედ, ციებ-ცხელების გასაფრცვლებოდა...

როგორც კი ქანანოვი საბურთალოზედ გაჩნდა, ქანდარებმა რაღაცა იგრძნეს.

ზოგმა ქათამმა ველარც კი გაიღვიძა და პირდაპირ ძილშივე მოკვდა.

ზოგმა გაიღვიძა, მაგრამ ყველას აზმორებდა.

ქათამებმა ფრთებში ტერმოიმეტრი ამოიდეს...

— ორმოცი გრადუსი!..

— ოცდა ცხრამეტი!

— ოცდა ცხრამეტი და ცხრა მეათედი!

სუყველას სიცხე ჰქონდა, ყველას აციებდა დაიწყო ქირი

ქალაქის ერთი „სწრაფლ-მაშველი ეტლი“ ვერ ასლიოდა ქირიან ქათამებს.

ავადმყოფი ქათამები ნავთლოლში მიჰყავდათ.

ყველამ იცის რომ იქ კარგი ჰაერია

პოლიტენიკუმისთვის გამზადებულ ადგილზედ, ავადმყოფ ქათამებისთვის „ბარაკები“ ააგეს.

ხატისოვმა ავადმყოფ ქათამებს ყუათის მიმცემი სიტყვა უთხრა, მაგრამ ტემპერატურამ უფრო აიწვია.

მაღე საბურთალოდან ცნობა მოვიდა, რომ აღარც ერთი სალი ქათამი აღარ იყო იქ და ყველა ციებ-ცხელებას შეეწირა მსხვერპლად

ქანანოვი კი დადიოდა და კაკანებდა:

— ესეც თქვენი პოლიტენიკუმი! არც ეხლა დაჯერებენ, რომ საბურთალო ციებ-ცხელებიანია და პოლიტენიკუმისთვის გამოუსადეგარი?..

ფარსმან-ფარუხი.

ქართლ-კახეთის თავ.- აზნაურობის საქმენი*)

II

წინა წერილში გაკვრით შევხეხე საადგილ-მამულ-ლო ბანკს და საადგილ-მამულ-ლო კომისიას, მაგრამ მათ ისეთი დიდი მნიშვნელობა უნდა მივაკუთვნოთ, რომ მათზე ლაპარაკი არას დროს მეტი არ არის.

*) იხ. „კლდე“ № 19.

სადგილ-მამულო ბანკი ის წყაროა, რომელიც თითქმის ერთად ერთი რწყავს ქართლ-კახეთის კულტურულ ყანებს; იგი ინახავს სკოლებს, უხვად ეხმარება სხვა და სხვა საზოგადოებათ და უკანასკნელ დროს ეკონომიურ აღორძინებასაც სცილილობს თითქო, ანგარიში გაუწიოს. მაგრამ, რაკი ბანკი წმინდა ფინანსური დაწესებულებაა და მოქმედობს განსაზღვრული წესდების მიხედვით; რადგანაც მის წესდებას არა აქვს ეროვნული მიმართულება და ხელძღვანელობს მარტოდენ ბანკის ინტერესების თვალსაზრისით, — ამიტომ მას გვერდში უნდა ამოუყენოთ ისეთი მაშველი ორგანო, რომელიც, თუ არ გაასწორებს საეგვით ამ ნაკლს, შეასუსტებს მაინც მის სიმკაცრეს.

ბანკის დამაარსებელთ დიდებული აზრი ჰქონდათ, რომ ხელმისაწვდომ კრედიტით მიწვევებოდნენ ჩვენს მეურნეობას, მაგრამ მხედველობაში არ მიიღეს ჩვენივე უკულტურობა. ის ფული, რომელსაც შემამულე იღებდა ვალად, იმის მაგიერ რომ მოხმარებოდა მამულის გაუმჯობესებას, იხარჯებოდა უთავბოლოდ და დაგირავებული მამული რამდენიმე წელიწადზედ იყიდებოდა. ერთხელ ასე დაყენებულ საქმეს, მეტად ხელს უწყობდა ჩვენი თავ-აზნაურობის მოუმზადებლობა მამულის მუშაობისათვის და სიყვარული ფუქსავატ ცხოვრებისა.

ყველა ამ მიზეზმა და ბევრმაც სხვამ, რასაკვირველია, მიგვიყვანა იქამდის, რომ ჩვენმა თავ-აზნაურობამ 40 წლის განმავლობაში გაჰყიდა ჩვენი მიწები სრულად, ან ისე დაავალიანა, რომ ყოველ დღე ეყიდება და უცხოთა ხელში გადადის. რეალურად აი რა მოუტანა ქართველ ერს საადგილ-მამულო ბანკმა; და ტერიტორიის გაყიდვის ფასად თუ წელიწადში რამდენიმე ათას თუმანს ახმარებს კულტურულ საქმეებს — ჩვენ გვიხარია და გვგონია, რომ საქმეს ვაკეთებთ. ეროვნულის თვალსაზრისით ეს კრილოვის ღენერალს მოგვაგონებს, რომელიც მართავდა წვეულებას, ხარჯავდა საცხოვრებელს და მერე გულმოდგინეთ აქრობდა დარჩენილ სანთლებს: ეკონომია არის საჭიროვო.

ჩვენს საადგილ-მამულო ბანკს გაუტრუვდა იდეები, როგორც ბევრს სხვას გაუტრუვებს ხოლმე ცხოვრების პირობათა უცოდინარობა, და იმის მაგიერ, რომ სამსახური გაეწია ერისათვის, თვით იგი მოისამსახურა; თვითონ გასუქდა მისი ხარჯით და ნასუფრალიდა გაუბოძა ქველ-მოქმედურად „კულტურულ საქმეებს“.

ასეთი მდგომარეობა ვერ ჩაითვლებოდა ნორ-

მალურად და ბევრჯელ შეეცადა თავ-აზნაურობა გამოენახა რომელიმე კორექტივი. ბანკისავე მოგებიდან გამოჰყვეს სამეურნეო თანხა, რომელიც უნდა მოხმარებოდა სოფლის მეურნეობის აღორძინებას, მაგრამ ეს თანხაც, მოუვლელობის გამო, ისეთ საქმეებზედ იხარჯებოდა, რომელთაც არავითარი კავშირი არა აქვთ არც მეურნეობასთან, არც იმ ტერიტორიის შერჩენასთან, რომელსაც ბანკი გვატლის ფეხქვეშ დან.

მხოლოდ ბოლო ხანებში, როდესაც განვილილმა მოძრაობამ გამოიწვია საშინელი აჟიოტაჟი მიწისა და კრიზისი ყველასათვის თვალში საჩხერი შეიქმნა, დაიბადა აზრი სამეურნეო თანხის რაციონალურ მოხმარებისა.

ამ მიზნისათვის დაარსდა დებუტატთა საკრებულოსთან საადგილ-მამულო კომისია, რომელიც უნდა დახმარებოდა უმიწობით შეწყუხებულ ადგილობრივ მცხოვრებთ და ეშუამავლა გამყიდველსა და მყიდველის შორის.

რასაკვირველია, ამ კომისიასაც, როგორც ახალ საქმეს, თავისი ნაკლები ჰქონდა და ჯეროვანად ვერ ასრულებდა თავის დანიშნულებას, მაგრამ მაინც თვალსაჩინოდ შეუწყო ხელი ადგილობრივ მცხოვრებთ მიწის შექმნა-გამაგრებაში.

უმთავრესი ნაკლი ამ კომისიისა იყო და არის, რომ იგი შეზღუდული იყო თავის მოქმედებაში დებუტატთა საკრებულოსაგან და თავისი ინიციატივით ვერაფერს აწარმოებდა. საადგილ-მამულო კომისია, იმის მაგიერ რომ ფართოდ დახმარებოდა უფრო ჯანსაღ ელემენტებს, იძულებული იყო მხოლოდ სათათბირო ხმით შესულიყო დებუტატთა საკრებულოში და მისი სურვილები აესრულებინა.

მეორე ნაკლი ის იყო, რომ თავ-აზნაურობის მიერ არჩეული კომისია მეტად დიდი გამოდგა (18 კაცი) და მუყაითად ვერ მუშაობდა.

აი ეს უმთავრესი ნაკლები რომ შესწორდეს, საადგილ-მამულო კომისია რომ მეტად დამოუკიდებელი გახდეს თავის მოქმედებაში და მისი ორგანიზაცია გამარტივდეს, — იგი შეიძლებს განავითაროს თავისი მოქმედება და დანიშნულებას მიაღწიოს.

როგორც დანამდვილებით ვიცით, ასეთი პროექტი რეორგანიზაციისა, რომელიც უკუაგდებს დასახლებულ ნაკლებს, უკვე შემუშავებულია და გადაცემული განსახილველად დებუტატთა საკრებულოსათვის.

თავ-აზნაურობის კრებაზედაა დამოკიდებული,

გამაგრებს საადგილ-მამულო კომისიის საღსა და რეალურ მოთხოვნილებათა დამაკმაყოფილებელ საფუძველს, თუ ისევ ისეთ უნუგეშო მდგომარეობაში დასტოვებს, როცა არსებული ორგანო სავსებით ვერ ასრულებს თავის ფუნქციებს.

დებუტატთა საკრებულო მოვალეა, ერთხელ და სამუდამოდ დასტოვოს ის გზა, რომელსაც აქამდის მისდევდა — არაფერი ხელიდან არ გაუშვას და თითონ განაგოს ყოველი საქმე. ასეთი წესი საშინლად აფერხებს ყოველ საქმეს, რადგან დებუტატთა საკრებულო საკმარისად ვერც ასწროებს ანგარიშის გაწევას ყველა იმ რთულ და პასუხსაგებ საქმისას, რომელნიც დღითი-დღე იზრდებიან მის ფარგლებში. თავ-აზნაურობას შეუძლიან თვალყური ადევნოს და მიმართულება მისცეს იმ თანხებს, რომელნიც შემოსლის ბანკიდან, მაგრამ თვით ამ თანხების წარმოება და ამოქმედება — უფრო სპეციალურ ორგანოების ხელში უნდა იყვეს.

ჩვენს დროში აღარ შეიძლება სახელმძღვანელო პრინციპად ქველმოქმედება ვიქონიოთ და უნდა შევქმნათ ისეთი დამოუკიდებელი ორგანიზაციები, რომელნიც თავისი საკუთარი თანხებით იარსებებენ და განვითარდებიან. თავ-აზნ. მხოლოდ საძირკველი უნდა ჩაუყაროს ასეთს ორგანიზაციებს, რადგან ვხლა ერთად-ერთი დაწესებულებაა, რომელსაც ძალა შესწევს ამისათვის.

ამ მხრივ, საადგილ-მამულო კომისიის რეორგანიზაციის პროექტი, რომელიც მოუვიდა სხვათა შორის ჩვენს რედაქციასაც, ჯეროვანად აკმაყოფილებს შემოადინებულ მიზნების ერთ-ერთ მხარეს და, თუ საქმის გამგე პირნიც ღირსეულნი ავირჩიეთ, თანდათან ეს დაწესებულება შეიძლება მძლავრ იაჭაღად გადაიქცეს, რომელიც გვიხსნის ტერიტორიულ კრიზისსაგან, სხვა საზოგადოებათა და დაწესებულებებთან შეთანხმებულის მოქმედებით.

რ. გ.

გრიგოლ ორბელიანის წერილი *)

ჩემო ბატონო კნიაზო კონსტანტინე!

დიდის იმედებით თქვენის მოწყალებით მოხელვაზე წამოვიდა გასპაროვი ბაქოს, თქვენდა თაყვანსაცემლად და მოსაგონებლად თქვენგან აღთქმულია ამისათვის ფორთმებისტრობისა.

ახლა აქაური ამბავი მოიხსენეთ:

ხარტონოვი მწერს, რომ მთავარმართებელი ყოფილა ისპანიაში და იქ გადუყრია თავისი ჯოზე-

*) მიწერილი კონსტანტინე თარხნიშვილთან, რომლის შთამამავალმა ნათესაობამ გადმოსცა ჩვენს რედაქციას.

ბი, რომელთა შემწეობით ფეხს ადგამდა და ახლა ისე დაიარება, როგორც უწინ. აპრილის დამდევს მოველით იმის მოსვლასა თბილისს.

აპაჩინინის ქალი მაშინკა შეიერთო აფიცერმა — პუტეი სოობზჩენიისა რეინ. კნენა გრუზინსკისა ვერა დანიშნა ნიკოლაი მირსკიზე; მაგრამ მეორეს დღესვე მოუვიდათ სამწუხარო ამბავი, რომ ამათი და ლიზა ბაშმაკოვისა მომკვდარა. მოკვდა საბრალო ივანე აბაშიძეცა; სწორედ მოგახსენო, დიდათ შეგსწუხდი. ჩაჩანში და დლისტანში დიდი მშვიდობიანობა არის; ხანდახან თოფის სროლა მოისმის აბაზეხელებიდან, სსადაცა თებერვალში შეიყრება ჩვენი დიდი ჯარი მათ დასასჯელად, და ზაფხულში უნდა დაასახლონ 24 სტანიცა ყაზახებისა, და ამ სახით სამს წელიწადს ის მხარე გახდება რუსეთად.

ეს ზამთარი ისე მიდის, რომ ნამცეცი თოვლი არ გვინახავს.

ბატონ-ყმობის საქმეს ძალიან გულ მოდგინებით შეუდგენ და ვნახოთ ღმერთი და ბედი!

შესდგა ქალების საზოგადოება გლახაკების შესაწევნელად, და ესოდენი მოაგროვებს ფული, რომ თბილისში ოთხ ადგილას ვამართეს ყმაწვილების შკოლა, სადაცა ასწავლიან წერა-კითხვასა და ხელსაქმესა. ამ ქალებმაც დაიყვეს ეს შკოლები ასე, რომ კუკიას არის ზედამხედველად ჩემი რძალი ბარბარე; კარცოვის ცოლი ზედამხედველობს კალუჩიის ბალკაში; კოლუბაკინის ცოლი მთაწმინდის უბანში, და ჩილავეისა მგონია ავლაბარში — შეხედე სადამდის წავიდა ჩვენი თბილისი.

გუშინ მივიღე პარიჟიდან ეკატერინას დადიანისაგან წერილი და ნიკოს პორტრეტი; მშვენიერი ყმაწვილი კაცი დამდგარა! ამისთანა სილამაზე და პარიჟი! დიდი სიფრთხილე უნდა, რომ არ წაახდინონ. — მეორეს დღეს უნდა წამდგარიყო იმპერატრიცასთანა ცალკე აუდიენციაში.

ამ დღეებში მოველით ყიზილბაშის ელჩსა სტამბოლიდამ, რომელიც იყო წასული მისალოცავად ახლის ხონთქრისა ტახტზე აღსვლისთვის.

გიორგი მუხრანსკის წიგნი მომივიდა; ვაზაფხულამდის დარჩება ჰეტერბურლს და ისევ დაბრუნდება, რადგანაც იქ არ აძლევენ იმ ჯამაგირსა, რომელიცა აქ ეძლეოდა და ამის გამო ცხოვრება უჭირდება. — მე დიდად მიამა, რომ იმის პლანი ჰეტერბურლში სამსახურისათვის ჩემალა; საქართველოს უფრო ეჭირება ამისთანა კაცები, ვიდრე რუსეთსა.

ღმერთი იყოს მფარველი თქვენი. ნუ დამივიწყებ მარადის შენს თავდადებით ერთგულსა და ბედნიერების მოსურნესა.

გრიგოლ ორბელიანი.

27 იანვარი 1862.
თბილისი.

რედაქტორ-გამომცემელი რ. გაბაშვილი.